

Nulägesbeskrivning av romers situation i skolan

Dokumentdatum: 2018-05-02
Diarienummer: 2017:885

Sammanfattning	3
Kunskap om styrdokumentens krav	3
Undervisning om romsk kultur, språk och historia	3
Modersmålsundervisning och studiehundledning på romani chib	4
Romska elevers förutsättningar att utveckla sina kunskaper och färdigheter	4
Dialog och samverkan	4
Övergripande iakttagelser	5
Inledning	6
Empirinsamling	7
Definitioner	11
Disposition	11
Skolverkets arbete	12
Utbildning för brobyggare	12
Förstärka tillgången till lärare i nationella minoritetsspråk	12
En översyn av läroplanen för förskolan	13
Insatser för att öka kunskapen i skolan om den nationella minoriteten romer	13
Vidta kunskaphöjande insatser i skolan om främlingsfientlighet och liknande former av intolerans	14
Pilot- och utvecklingskommunernas arbete	15
Det pågående arbetet	15
Utbildning	15
Kunskap om styrdokumentens krav	17
Sammanfattning	17
Från enkäten till rektorer	17
Känner romer till sina rättigheter?	19
Undervisning om romsk kultur, språk och historia	21
Sammanfattning	21
Från enkäten till rektorer	21
Romska röster om undervisning om romsk kultur, språk och historia	24
Modersmålsundervisning och studiehundledning på romani chib	27
Sammanfattning	27
Antalet elever som deltar i modersmålsundervisning i romani chib	27
Från enkäten till rektorer	28
Intervjuade rektorer om modersmålsundervisning	30
Romska röster om modersmålsundervisning	30
Romska elevers förutsättningar att utveckla sina kunskaper och färdigheter	34
Sammanfattning	34
Från enkäten till rektorer	34
Romska röster om elever har likvärdiga förutsättningar	35
Dialog och samverkan	41
Sammanfattning	41
Från enkäten till rektorer	41
Intervjuade rektorer om dialog och samverkan med romska elever och deras vårdnadshavare	44
Romska röster om dialog och samverkan med skolan	47
Romska röster om den romska identiteten	51
Sammanfattning	51
De som är öppna och stolta över sin identitet	51
Att inte vara öppen med sin romska identitet	53
Slutsatser	55
Kunskap om styrdokumentens krav (språklagen, skollagens m.m.) på att erbjuda undervisning i nationella minoritetsspråk	55
Undervisning om den romska minoritetens kultur, språk och historia, i enlighet med läroplanerna	56
Antal elever som deltar i modersmålsundervisning eller studiehundledning i någon av de romska varieteterna	56
Insatser för att romska elever ska ges likvärdiga förutsättningar att uppnå de nationella målen och utveckla sina kunskaper, färdigheter och kompetenser så långt som möjligt	57
Dialog och samverkan med romska föräldrar, elever och barn	57
Övergripande iakttagelser	58
Referenser	60

Sammanfattning

År 2012 beslutade regeringen om en samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032. Det övergripande målet med strategin är att den rom som fyller 20 år 2032 ska ha likvärdiga möjligheter i livet som den som är icke-rom.

Regeringen har uppdragit åt Länsstyrelsen i Stockholms län att i samverkan med Arbetsförmedlingen, Boverket, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen, Statens skolverk och romska sakkunniga göra en nulägesbeskrivning i de kommuner som under perioden 2012–17 beviljats statsbidrag för utvecklingsverksamhet för romsk inkludering på lokal nivå.

Det här är Skolverkets andra nulägesbeskrivning och i arbetet utgår vi från de fem indikatorer för utbildningsområdet som identifierades i den tidigare nulägesbeskrivningen. Denna rapport bygger på en enkätstudie till rektorer med ansvar för årskurs 9, en mindre intervjustudie med rektorer, intervjuer med romska elever och föräldrar och en summering av intervjuer med kommunföreträdare för de kommuner som fått statsbidrag för arbetet med romsk inkludering. Urvalet av intervjupersoner gjordes av Länsstyrelsen i Stockholms län. Det är inte strategiskt eller slumpmässigt, och det är därför inte möjligt att generalisera intervjupersonernas berättelser till att gälla för samtliga romska elever och föräldrar i Sverige.

Kunskap om styrdokumentens krav

Enligt studien känner många rektorer till att romer har en förstärkt rättighet att läsa romani chib som modersmål, men få rektorer känner till att romer har rätt att läsa två språk som modersmål om de är födda i utlandet. Få intervjuade romer känner till sina rättigheter och de som känner till sina rättigheter har fått kunskapen om dem från sitt personliga nätverk, till exempel vänner, släktingar och kollegor. Vi kan se att det personliga nätverket har en stor betydelse för informationsspridning om romers rättigheter.

Det är viktigt att huvudmän och skolor tar sitt ansvar och lever upp till skyldigheten att informera om och erbjuda elever och föräldrar att ta del av sina rättigheter, som till exempel modersmålsundervisning.

Undervisning om romsk kultur, språk och historia

Rektorer uppger i enkäten att undervisning om romsk kultur, språk och historia i enlighet med läroplanerna sker i stor utsträckning. De intervjuade romerna delar inte den bilden utan uppger att de önskar mer undervisning. Att skolan undervisar om romers kultur, språk och historia upplevs som viktigt för att romska elever ska kunna vara öppna med sin romska identitet i skolan.

När romsk kultur, språk och historia behandlas i undervisningen tar skolan över informationsbördan från romska elever och underlättar för elever att vara öppna med sin romska identitet.

Modersmålsundervisning och studiehandledning på romani chib

Antalet grundskoleelever som önskar läsa och som läser romani chib som modersmål ökar enligt Skolverkets statistik. De vanligaste orsakerna till att elever som vill läsa modersmål inte gör det är att lärare saknas eller att läraren talar fel varietet av romani chib. De intervjuade romerna tycker det är viktigt att romska elever får läsa romani chib som modersmål både för att lära sig språket, men också för att få kunskap om romers kultur, traditioner och historia.

En utmaning för skolor och huvudmän är hur de ska bemöta en ökande efterfrågan på modersmål i och studiehandledning på romani chib. Att erbjuda en modersmålsundervisning av hög kvalitet kan bidra till att stärka eleverna i sin romska identitet och ge eleverna kunskap om romers kultur och historia.

Romska elevers förutsättningar att utveckla sina kunskaper och färdigheter

Få skolor har genomfört särskilda satsningar för att öka andelen romska elever som slutför grundskolan med godkända betyg. I intervjuer med romer framkommer att det största hindret för att romska elever ska slutföra grundskolan är de fördomar som romska elever och föräldrar möter än idag i skolan.

För att romska elever ska ha likvärdiga förutsättningar att uppnå de nationella målen och utveckla sina kunskaper, färdigheter och kompetenser så långt som möjligt måste skolorna arbeta aktivt med värdegrund och bemötande. Ingen elev, rom som icke-rom ska behöva möta fördomar, kränkningar och negativ särbehandling i skolan.

En annan aspekt av likvärdiga förutsättningar är att både romska flickor och pojkar ska ges samma möjligheter att utbilda sig. Rektorer berättar att de mött romska familjer som inte värderar utbildning för framförallt sina döttrar. Romska elever och föräldrar vi intervjuat har inte uttryckt att de ser annorlunda på flickors och pojkars utbildning. Vi har inget stöd för att den ena bilden skulle vara mer sann än den andra, men vi ser inte heller någon konflikt i att båda dessa bilder kan samexistera.

Dialog och samverkan

De intervjuade rektorerna kan inte se någon systematisk skillnad i kommunikationen med romska elever och deras vårdnadshavare jämfört med icke-romska elever och deras vårdnadshavare. De intervjuade romska föräldrarna berättar att de har olika upplevelser av dialogen med sina barns skolor, den kan både fungera bra och mindre bra. Sannolikt hade Skolverket fått ett liknande svar om vi intervjuat en grupp med icke-romska föräldrar.

Intervjuade rektorer och romska elever och föräldrar berättar att de uppfattar att dialogen mellan skolan och romska föräldrar kan påverkas av föräldrarnas egna negativa erfarenheter av skolan. Skolor och huvudmän bör därför ta ansvar för att goda förutsättningar för dialog finns.

Övergripande iakttagelser

En övergripande iakttagelse från arbetet med nulägesbeskrivningen är att romer är en heterogen grupp både gällande behov och förutsättningar, vilket ställer krav på olika arbetssätt för att nå strategins mål.

En ytterligare iakttagelse är att romer ständigt måste förhålla sig till sin identitet och att föräldrarnas förhållningsätt till både utbildning och den romska identiteten har stor påverkan på barnen.

I de enkätsvar från rektorer som ingår i denna nulägesbeskrivning ser Skolverket inte några stora skillnader i arbetet med romsk inkludering inom utbildningsområdet mellan de kommuner som fått statsbidrag för arbetet med romsk inkludering och kommuner som inte fått statsbidrag. En skillnad är dock att lärare och rektorer i de kommuner som fått statsbidrag i något större utsträckning fått kompetensutveckling om romsk kultur, språk och historia de senaste tre åren.

Inledning

År 2012 beslutade regeringen om *en samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032*¹. Det övergripande målet med strategin är att den rom som fyller 20 år 2032 ska ha likvärdiga möjligheter i livet som den som är icke-rom. De då tjugooåriga romernas rättigheter bör tas tillvara inom ordinarie strukturer och verksamhetsområden i lika hög grad som rättigheterna för tjugooåringarna i den övriga befolkningen. Strategin utgår från Delegationen för romska frågor betänkande *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige*². Syftet med strategin för romsk inkludering är att romer ska få sina rättigheter i fem utpekade områden tillgodosedda; rätten till utbildning, arbete, bostad, bästa möjliga hälsa, social omsorg och trygghet, språk, kultur samt föreningsfrihet.³

En del i arbetet med strategin är att göra återkommande nulägesbeskrivningar av romers situation inom områdena utbildning, arbete, bostad, hälsa och social omsorg.

Regeringen har uppdragit åt Länsstyrelsen i Stockholms län att i samverkan med Arbetsförmedlingen, Boverket, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen, Statens skolverk och romska sakkunniga göra en nulägesbeskrivning i de kommuner som under perioden 2012–17 beviljats statsbidrag för utvecklingsverksamhet för romsk inkludering på lokal nivå.⁴ Pilotkommunerna som fick statsbidrag under perioden 2012–2015 är Helsingborg, Göteborg, Linköping, Luleå och Malmö. Utvecklingskommunerna som får statsbidrag under perioden 2016–2019 är Borås, Haninge, Gävle, Stockholm och Uppsala.

Skolverket har en gång tidigare bidragit till Länsstyrelsen i Stockholms läns arbete med en nulägesbeskrivning av romers situation i förskola och skola i kommuner som deltar i pilotverksamheten.⁵ Den nulägesbeskrivningen redovisades 2014 och Skolverket bidrog med två underlagsrapporter, en baserades på en enkätstudie och en baserades på en intervjustudie med romer. De övergripande resultaten var att Skolverket ansåg att förskolor och skolor inte tar sitt särskilda ansvar för att främja de nationella minoritetsspråken eller stödjer barns och elevers utveckling av flera kulturella identiteter. Skolorna ansågs inte heller leva upp till de krav om undervisning om romer som nationell minoritet som finns i läroplanen (Lgr11).⁶

Länsstyrelsen i Stockholms län bearbetade Skolverkets två underlagsrapporter till kapitlet utbildning i Länsstyrelsens nulägesbeskrivning 2014.⁷ En del i Länsstyrelsens uppdrag var att ge förslag på hur likartade nulägesbeskrivningar skulle kunna göras i framtiden. Länsstyrelsen i Stockholms län föreslog att följa ett antal indikatorer inom varje sakområde. I arbetet med denna nulägesbeskrivning

¹ Skr. 2011/12:56

² SOU 2010:55

³ Skr. 2011/12:56

⁴ Kulturdepartementet. Ku2017/01295/DISK.

⁵ Skolverket (2013 a och b)

⁶ Skolverket (2013 a och b)

⁷ Länsstyrelsens i Stockholms län (2014).

har Skolverket utgått från de indikatorer på utbildningsområdet som identifierades i nulägesbeskrivningen 2014.⁸ Indikatorerna är följande:

- Kunskap om styrdokumentens krav (språklagen, skollagen m.m.) på att erbjuda undervisning i nationella minoritetsspråk.
- Undervisning om den romska minoritetens kultur, språk och historia, i enlighet med läroplanerna.
- Antal elever som deltar i modersmålsundervisning eller studiehandledning i någon av de romska varieteterna.
- Insatser för att romska elever ska ges likvärdiga förutsättningar att uppnå de nationella målen och utveckla sina kunskaper, färdigheter och kompetenser så långt som möjligt
- Dialog och samverkan med romska föräldrar, elever och barn.

Skolverket har i arbetet med nulägesbeskrivningen utgått från ett rättighetsperspektiv och fokuserat på romers rättigheter genom att till exempel fråga om modersmålsundervisning och studiehandledning. I nulägesbeskrivningen är fokus på att beskriva verksamhet och inte att följa upp elevers resultat.

Arbetet med nulägesbeskrivningen ska enligt uppdraget utgå från de mänskliga rättigheterna. Arbetet ska även utgå från ett jämställdhetsperspektiv och därmed synliggöra eventuella skillnader för romska kvinnor och män, flickor och pojkar.⁹

Vi har haft begränsade möjligheter att belysa jämställdhet i nulägesbeskrivningen. Frågor om jämställdhet bland romska elever bedömdes av myndigheten som olämpliga och känsliga att ställa i enkäten till rektorer. Vi har dock fått viss information om rektors uppfattning om jämställdhet bland romska flickor och pojkar i intervjustudien med rektorer och i intervjuerna med romer. Studien ger därför bara i begränsad utsträckning underlag i frågan om jämställdhet bland romska kvinnor och män, flickor och pojkar.

Empirinsamling

Till denna rapport har fyra empirinsamlingar genomförts. En enkätstudie, två intervjustudier och en förnyad analys av svaren i en tidigare genomförd intervjustudie.

Enkät till rektorer

Enkäten riktades till rektorer med ansvar för årskurs 9. Enkäten skickades till ett urval av rektorer i pilot- och utvecklingskommunerna och till en jämförelsegrupp med rektorer i de övriga 280 kommunerna, fortsättningsvis benämnd *andra kommuner*. Rektorerna som ingår i gruppen andra kommuner valdes genom stratifierat urval. Syftet med enkäten till rektorer är att få en jämförbar och samlad bild av möjligheter och hinder för romer att få sina rättigheter som nationell minoritet tillgodosedda. Samt att undersöka om det finns skillnader mellan

⁸ Länsstyrelsens i Stockholms län (2014).

⁹ Kulturdepartementet, Ku2017/01295/DISK

rektorer uppfattning i pilot- och utvecklingskommunerna i jämförelse med rektorer i kommuner som inte fått statsbidrag för arbetet med romsk inkludering.

Urvalet av skolenheter för enkätundersökningen avser att möjliggöra jämförelser av svar från rektorer som ingått i utvecklingsverksamheten för romsk inkludering med dem som inte ingått, samt om skolan har en enskild eller kommunal huvudman.

De inkomna svaren och deras tillförlitlighet

Enkäten skickades till totalt 605 rektorer, 305 i pilot- och utvecklingskommunerna och 300 i de övriga 280 kommunerna. Totalt svarade 292 rektorer på enkäten vilket betyder att svarsfrekvensen är 48 procent.¹⁰

Tabell 1. Antal adresser i urvalsramen, inkomna enkäter och svarsfrekvens för rektorer

	Antal utskick	Antal svar	Svarsfrekvens (procent)
Pilot- och utvecklingskommuner	305	158	52
Andra kommuner	300	134	45
Totalt	605	292	48

Ytterligare beskrivning av urvalet och en bortfallsanalys för enkäten finns beskrivet i bilaga 1.

Jämförelser med resultaten i nulägesbeskrivningen från 2014

I empiriredovisningen jämförs resultaten från denna enkät med resultaten från den enkät Skolverket genomförde till nulägesbeskrivningen 2014.¹¹

Enkäten i nulägesbeskrivningen 2014 skickades till alla rektorer för grund- och gymnasieskolor och förskolechefer i de fem pilotkommunerna (Luleå, Linköping, Helsingborg, Göteborg och Malmö). Svarsfrekvensen för grundskolerektorer var 43 procent för enkäten som helhet, men det varierar mellan frågorna.

Det går inte att göra direkta jämförelser mellan dessa två enkäter då de flesta frågorna skiljer sig åt. Där jämförelser görs är det i frågor som är jämförbara. Jämförelser görs med grundskolerektorernas svar på enkäten.

Presentation av resultaten

I empiridelen i denna rapport redovisas enkätresultaten i form av diagram. I bilaga 2 redovisas enkätresultaten som tabeller.

Intervjuer med romer

Intervjuer med romer inom nulägesbeskrivningen samordnades av Länsstyrelsen i Stockholms län. Intervjuerna genomfördes i fem av tio pilot- och

¹⁰ När enkäten skickades ut till rektorer kontaktade några rektorer Skolverket och uppgav att de inte kunde besvara enkäten då de, enligt egen uppgift inte har romska elever på sin skolenhet. Enkäten var utformad så att både rektorer som känner till att de har och de som inte vet om de har romska elever ska kunna besvara den.

¹¹ Skolverket (2013b).

utvecklingskommuner. De fem kommunerna valdes ut mot bakgrund av att det resursmässigt inte var möjligt att genomföra intervjuer i alla tio kommuner och i ett försök att olika romska grupper skulle finnas representerade bland intervjupersonerna.

Länsstyrelsen i Stockholms län utsåg lokala kontaktpersoner i kommunerna. Kontaktpersonens uppdrag var att hitta intervjupersoner till myndigheterna. Skolverket önskade att få intervjua föräldrar med barn i skolan, elever i gymnasieskolan och unga vuxna som de senaste åren avslutat grund- eller gymnasieskolan. Skolverket önskade också en jämn könsfördelning bland de som skulle intervjuas. Intervjuerna genomfördes med de personer som kontaktpersonen i respektive kommun tillfrågat.

Skolverket har genomfört 25 intervjuer med totalt 30 romska elever, tidigare elever och föräldrar. Några av intervjuerna var gruppintervjuer då två till fyra personer intervjuades samtidigt. Skolverkets önskan om att få intervjua gymnasieelever uppfylldes inte. Några av de intervjuade eleverna är gymnasieelever och några är högstadiel elever. De tidigare eleverna var mellan 20 till 30 år. Inte heller var det en jämn könsfördelning bland intervjupersonerna. Nedan redovisas antalet genomförda intervjuer.

Tabell 2. Antal intervjupersoner uppdelade på kön

	Elever	Tidigare elever	Föräldrar
Kvinnor	11	1	7
Män	0	6	5
Totalt	11	7	12

Länsstyrelsen i Stockholms län och de deltagande myndigheterna har gemensamt beslutat att inte fråga de romer vi intervjuat om vilken romsk grupp de tillhör. Anledningen är att vi intervjuar för få romer för att kunna göra analyser på gruppnivå, men också att strategin för romsk inkludering inte särskiljer romska grupper, utan talar om romer som en grupp.

Av sekretesskäl redovisas resultatet från intervjuerna varken på kommunnivå eller uppdelade på kön.

Denna metod att välja ut intervjupersoner har både för- och nackdelar. En fördel är att intervjupersonerna har tillfrågats om att bli intervjuade av en lokal romsk kontaktperson som har ett etablerat nätverk av romska elever och föräldrar i respektive kommun. Vid intervjutillfället kan intervjupersonerna därmed vara införstådda med vad intervjun ska handla om och bakgrunden till varför den genomförs.

Det finns nackdelar med nulägesbeskrivningens metod för urval av intervjupersoner. Då kontaktpersonen i respektive kommun väljer ut de romska intervjupersonerna får den lokala kontaktpersonen stort inflytande över vilken nulägesbild av skolan som presenteras i respektive kommun. Av olika skäl kunde inte kontaktpersonen möta Skolverkets önskemål om en jämn könsfördelning bland de intervjuade. Det begränsar möjligheten för Skolverket att utifrån

intervjuerna med romer kunna uttala sig om eventuella skillnader i erfarenhet och uppfattning mellan könen.

Alla romska grupper har inte funnits representerade bland intervjupersonerna, vilket betyder att dessa gruppers röster inte har fått komma till tals i intervjuerna. Intervjupersonerna kan bära på flera olika identiteter och påverkas av olika faktorer som till exempel kön, socioekonomi, klass, ålder, utländsk bakgrund och funktionsförmåga. Intervjumaterialet ska därför läsas med utgångspunkt i att intervjupersonerna vid sidan av sin romska identitet kan ha flera samexisterande identiteter som på olika sätt kan påverka deras erfarenheter och uppfattningar.

Urvalet av intervjupersoner är inte strategiskt eller slumpmässigt, och det är inte möjligt att generalisera intervjupersonernas berättelser till att gälla för samtliga romska elever och föräldrar i Sverige. Nulägesbeskrivningens intervjuer ska därför ses som enskilda personers berättelser och inte som en samlad nulägesbild av romska elever och föräldrars upplevelse av skolan.

För ett utförligare resonemang gällande urval och metod för rapportens intervjuer, se bilaga 1.

Intervjuer med rektorer

Skolverket har intervjuat fem rektorer i pilot- och utvecklingskommunerna. Rektorerna valdes ut efter hur de svarat i enkäten då deras svar indikerade att de mött ett antal romska elever i sin skola. Syftet med intervjuerna är att fördjupa och bredda rektorernas svar i enkäten samt få en jämförande bild med det romerna säger i intervjuerna.

I intervjuerna med rektorerna har vi fokuserat på dialog och samverkan mellan skolan och romska elever och deras vårdnadshavare samt modersmålsundervisning. Vi har intervjuat två rektorer på skolor med enskild huvudman och tre rektorer på skolor med kommunal huvudman.

Intervjuerna med rektorer kan inte generaliseras till att spegla uppfattningen hos landets rektorer, utan de är berättelser som bidrar till att bättre beskriva bilden av romska elevers skolsituation idag. Viktigt att komma ihåg är att rektorerna bara har uttalat sig om de elever som de av något skäl vet är romer.

Kartläggning av kommunernas arbete med romsk inkludering

Skolverket har i samband med ett uppdrag från regeringen att genomföra insatser för att öka kunskapen i skolan om den nationella minoriteten romer, intervjuat kommunföreträdare¹². Inom ramen för denna studie har de genomförda intervjuerna med företrädare för pilot- och utvecklingskommunerna återanvänts för att spegla huvudmannanivån i nulägesbeskrivningen

Den förnyade analysen utgår från svaren från de tio pilot- och utvecklingskommunerna. Studien baseras på intervjuer med kommunens

¹² Skandinavisk Samhällsanalys (2017a)

samordnare för romsk inkludering och har i vissa fall kompletterats med intervjuer med en tjänsteman på utbildningsförvaltningen. I den förnyade analysen presenteras hur åtta av kommunerna som fått statsbidrag för att främja romsk inkludering arbetar. Två kommuner valde att inte medverka i denna studie. Promemorian med den förnyade analysen i sin helhet finns som bilaga 3.

Definitioner

Rom och romer Med *romer* avses i denna rapport enbart de romer som är bosatta eller har permanent uppehållstillstånd i Sverige och därmed är målgrupp för regeringens strategi för romsk inkludering. Romer som är EU/EES-medborgare och vistas tillfälligt i landet utan uppehållsrätt eller uppehållstillstånd berörs inte av innehållet i denna rapport.

Nationell minoritet I Sverige finns fem erkända nationella minoriteter: judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar. De historiska minoritetsspråken är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Gemensamt för dessa grupper är att de har befolkat Sverige under en lång tid samt att de utgör grupper med en uttalad samhörighet. De har även en egen religion, språklig eller kulturell tillhörighet och en vilja att behålla sin identitet.

Antiziganism är fördomar om att romer ser ut och uppför sig på ett visst sätt. Den kommer till uttryck genom fientliga handlingar mot eller åsikter om romer. Antiziganism utgår från en ojämlig värdering av människor och kränker principen om alla människors lika värde och rättigheter. Begreppen ”zigenare” och ”tattare” är nedlåtande och kränkande begrepp på romer.¹³

Romani chib I språklagen (2009:600) definieras romani chib som ett av Sveriges fem minoritetsspråk. Romani chib är den officiella benämning på det språk som romer talar. Språket har en stor differentiering på grund av att olika romska grupper haft kontakter med olika språk. Romani chib består av minst 60 olika varieteter. Romani chib kan också benämnas som romani, romska, romanés, rommani.¹⁴

Disposition

Nulägesbeskrivningen inleds med ett kapitel om de uppdrag Skolverket haft de senaste tre åren som berör romer som nationell minoritet. Sedan följer en kort sammanfattning av pilot- och utvecklingskommunernas arbete. Därefter följer fem kapitel som utgår från de fem indikatorerna som denna nulägesbeskrivningen utgår från. De har alla samma kapiteldisposition och inleds med enkätresultat följt av intervjuresultat. Efter det kommer ett kapitel baserat på intervjuer med romer om hur de förhåller sig till sin identitet. Avslutningsvis presenteras Skolverkets slutsatser.

¹³ Kommissionen mot Antiziganism (2016).

¹⁴ Nationalencyklopedin: romani

Skolverkets arbete

Skolverket har de senaste tre åren haft fem uppdrag som berör romer som nationell minoritet. Uppdragen har varit av olika karaktär och handlar om både uppdragsutbildningar, översyn av läroplan samt informations- och kunskapsspridning. Mer information om Skolverkets roll och finns på Skolverkets hemsida.¹⁵

Utbildning för brobyggare

Skolverket har i uppdrag att i samverkan med Socialstyrelsen ta fram och tillgängliggöra en utbildning för brobyggare med romsk språk- och kulturkompetens som pågår 2016 – 2019.¹⁶ Skolverket hade även ett liknande uppdrag under perioden 2012–2015. Erfarenheter från det tidigare uppdraget har tillvaratagits när den nuvarande brobyggartutbildningen togs fram.

En brobyggare är en person med romsk språk- och kulturkompetens som ska fungera som en länk mellan enskilda individer och offentlig verksamhet inom förskola och skola, socialtjänst eller hälso- och sjukvård. Uppdraget om en utbildning för brobyggare har sin grund i regeringens strategi för romsk inkludering.¹⁷

Den nuvarande uppdragsutbildningen med inriktning mot både skola och socialtjänst startade hösten 2016 och genomförs på Södertörns högskola. Deltagarna ska vara anställda i en kommun för att få gå utbildningen och de kombinerar utbildningen med arbete som brobyggare. Brobyggartutbildningen motsvarar 30 högskolepoäng och omfattar kurser i bland annat romsk kultur och historia, skolans styrdokument och lagstiftning inom socialtjänsten.

I Skolverkets utvärdering av den tidigare brobyggartutbildningen under perioden 2012–2015 framgår att brobyggare i mycket hög grad slutfört utbildningen och att utbildningen bland annat bidragit till att förbättra romers tillträde till skolan. Statskontoret har också genomfört en utvärdering av utbildningen och bedömde att den bidragit till romsk inkludering i enlighet med målsättningen i Strategin för romsk inkludering.¹⁸ Totalt deltog 16 personer i den tidigare brobyggartutbildningen mot skola.

Förstärka tillgången till lärare i nationella minoritetsspråk

Under åren 2013–2017 har Skolverket haft ett uppdrag att förstärka tillgången till lärare i nationella minoritetsspråk.^{19,20} Uppdraget gällde initialt att anordna en uppdragsutbildning för modersmåls lärare i samiska och meänkieli i grundskola och

¹⁵ <https://www.skolverket.se/om-skolverket/det-har-gor-skolverket>

¹⁶ Kulturdepartementet, Ku2016/00995/DISK.

¹⁷ Skr.2011/12:56.

¹⁸ Statskontoret (2016).

¹⁹ Arbetsmarknadsdepartementet, A2013/2958/DISK.

²⁰ Arbetsmarknadsdepartementet, A2014/3289/DISK.

gymnasieskola i språkens förvaltningsområden. 2014 utökades uppdraget till att gälla fler utbildningsplatser och till att också omfatta utbildning för modersmållärare i romani chib. Förutom en utökning av utbildningen fick Skolverket i uppdrag att fördela statsbidrag till de huvudmän som deltar i utbildningen. Syftet med att skapa en utbildning för lärare i de nationella minoritetsspråken är att göra det möjligt för elever som tillhör de nationella minoriteterna att få modersmålsundervisning av utbildade och kompetenta lärare.

Utbildningen till modersmållärare i meänkieli, samiska och romani chib har anordnats vid Stockholms universitet, Umeå universitet respektive Södertörns högskola. Studierna i pedagogik (KPU), ämnesteori och didaktik har genomförts på deltid och omfattat mellan 7,5 och 15 hp per termin under 4–5 terminer. Totalt har cirka 65 personer deltagit i utbildningen, av dem var 30 deltagare i romani chib. Deltagarna har samtidigt med studierna ofta arbetat som modersmållärare, studiehandledare eller lärarresurs.

Skolverket redovisade ett uppdrag om *Förslag på en framtida utbildningssatsning för lärare i nationella minoritetsspråk* i december 2017. Uppdraget om att förstärka tillgången på lärare i nationella minoritetsspråk slutredovisades i mars 2018. Där presenteras deltagarnas studieresultat och genomströmning, deltagande kommuner och huvudmän samt utbetalda statsbidrag.

En översyn av läroplanen för förskolan

I april 2018 redovisade Skolverket uppdraget att göra en översyn av förordningen (SKOLFS 1998:16) om läroplan för förskolan för att förtydliga förskolans uppdrag.²¹ Syftet med översynen är att öka kvaliteten i undervisningen i förskolan och därmed öka förskolans måluppfyllelse. I översynen har delar i förskolans läroplan förtydligats, uppdaterats och samordnats. Uppdraget utgick från kravet på att barns utveckling av en kulturell identitet och användning av minoritetsspråket särskilt ska främjas och hänvisar till minoritetslagen och språklagen. Ett resultat av översynen är att skrivningar om funktionshinder, de nationella minoriteterna, barns integritet, jämställdhet och digital kompetens lagts till. Som en del i översynsarbetet har ansvariga medarbetare träffat Sameskolstyrelsen och representanter för de nationella minoritetsspråken.

Insatser för att öka kunskapen i skolan om den nationella minoriteten romer

I juni 2016 fick Skolverket i uppdrag att genomföra insatser för att öka kunskapen i skolan om den nationella minoriteten romer.²² I uppdraget ingår att sprida information och kunskap via befintliga kanaler och genomföra en riktad insats till ett antal kommuner som innebär att lärare och utvecklingsledare får kunskapsstöd och nätverk för sitt arbete med att öka kunskapen om de nationella minoriteterna, med fokus på romer. Arbetet ska ske med utgångspunkt i minoritetslagen och

²¹ Utbildningsdepartementet, U2016/05591/S, U2017/01929/S.

²² Kulturdepartementet, Ku2016/01673/DISK.

språklagen samt vad som framgår av läroplanen för grundskola, förskoleklassen och fritidshem från 2011 (Lgr11) om att elever efter genomgången grundskola ska ha kunskap om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia. I insatsen ingår att undersöka vilken form av stöd som de kommuner som har ett pågående arbete för romsk inkludering har, för att därefter ta fram och erbjuda ett stödpaket för ändamålet. Detta gjordes genom en kartläggning av 25 kommuners arbete för romsk inkludering²³.

Riktat stöd har erbjudits de fem utvecklingskommunerna. Under hösten 2017 fördes dialog med Stockholms kommun och Haninge kommun gällande utformning av riktade insatser till dessa kommuner. Övriga kommuner har inte hörsammat Skolverkets erbjudande om stöd. Stockholms stad har beslutat om en pilotsatsning i ett utvalt skolområde med drygt 20 grundskolor. Vid dessa skolor ska så kallade MR (mänskliga rättigheter) -ambassadörer utses. Dessa har bland annat ansvar för att öka kunskapen om nationella minoriteter i allmänhet och romer i synnerhet.

Skolverket har inom ramen för uppdraget omarbetat informationen på Skolverkets webbplats (skolverket.se) för att tydligare lyfta fram material för undervisning om de nationella minoriteterna. Särskilt fokus har lagts på att synliggöra Skolverkets läromedelssupplement för undervisning om romer. Efter dialog med Forum för levande historia och UR (Utbildningsradion) har också länkar till deras material för undervisning spridits via Skolverkets kanaler.

Särskilda kommunikationsinsatser har genomförts i samband med den senaste FN-dagen (den 24 oktober 2017), förintelsens minnesdag (den 27 januari 2018) och romernas internationella dag (8 april 2018).

Vidta kunskapshöjande insatser i skolan om främlingsfientlighet och liknande former av intolerans

Diskriminering och utsatthet hänger nära samman med kränkande behandling, främlingsfientlighet och intolerans. Skolverket har på regeringens uppdrag sedan våren 2014 arbetat med kunskapshöjande insatser i skolan om främlingsfientlighet och liknande former av intolerans.²⁴ I oktober 2015 fick Skolverket i uppdrag att vidta kunskapshöjande insatser för barn och unga om deras rättigheter.²⁵

Uppdraget syftar till att möjliggöra kunskapshöjande insatser för barn och unga om deras rättigheter enligt barnkonventionen och vad de innebär i praktiken.

²³ Skandinavisk Samhällsanalys (2017a).

²⁴ Kulturdepartementet, A2014/1587/DISK.

²⁵ Socialdepartementet, S2015/06288/FST.

Pilot- och utvecklingskommunernas arbete

Våren 2017 genomförde Skolverket en kartläggning av kommuners arbete för romsk inkludering inom uppdraget att genomföra insatser för att öka kunskapen i skolan om den nationella minoriteten romer.²⁶ I arbetet med nulägesbeskrivningen önskade Skolverket en förnyad analys av de svar som pilot- och utvecklingskommuner lämnat i den första kartläggningen. Den förnyade analysen presenteras i promemorian *Nulägesbeskrivning av åtta kommuners arbete med romsk inkludering*²⁷ och är baserad på intervjuer med kommuners samordnare för romsk inkludering. Intervjuerna med samordnaren har i vissa fall kompletterats med en intervju med en tjänsteman på utbildningsförvaltningen. Promemorian bygger på åtta pilot- och utvecklingskommuners arbete då två kommuner valde att inte medverka i denna studie. Promemorian i sin helhet finns att läsa som bilaga 3.

Pilotkommunerna har generellt kommit längre med sitt arbete än vad utvecklingskommunerna har, vilket är förstärkt då pilotkommunerna har haft längre tid att arbeta med romsk inkludering.

Det pågående arbetet

Kommuner som fått statsbidrag för arbetet med romsk inkludering har haft olika förutsättningar för sitt arbete. Dels hade kommunerna i olika grad redan påbörjat ett arbete med romsk inkludering, dels varierar antalet romer i kommunen från några hundra till fler än 10 000. Det varierar också om och i så fall hur många olika grupper av romer det finns i kommunerna. Sist men inte minst varierar det också hur kommunerna väljer att organisera arbetet med romsk inkludering.

Den som anställs som samordnare eller processledare för kommunens arbete med romsk inkludering ställs inledningsvis inför många och skilda utmaningar. Behov och önskemål från kommunens romska minoritet ska inventeras och samlas in och en strategi eller handlingsplan måste tas fram för kommunens arbete. Annat material som t.ex. informationsbroschyrer, filmklipp, rapporter och metoddokument ska tas fram och göras tillgängliga för deras olika målgrupper. I många av kommunerna rekryteras också brobyggare. Nästa steg handlar om att medvetandegöra målgrupperna om och var material finns. Brobyggarna ska påbörja sitt arbete och hitta former för det samtidigt som intresset för deras tjänster inte alltid är stort. Därefter följer det sista och kanske svåraste steget att förändra arbetsformer, rutiner och attityder inom kommuners förvaltningar så att arbetet med romsk inkludering blir en naturlig del i kommunens arbete.

Utbildning

Inom utbildningsområdet lyfts framförallt modersmålsundervisning som en nyckelfaktor för att romska barn och ungdomar ska inkluderas i skolan och utbildningsväsendet. Föräldrar/vårdnadshavare till romska barn och ungdomar

²⁶ Kulturdepartementet, Ku2016/01673/DISK.

²⁷ Skandinavisk Samhällsanalys (2017b)

väljer ibland bort romani chib som modersmål till förmån för t.ex. finska, serbiska eller bosniska då de tror att det andra språket är mer användbart.

Kommunerna har för romani chib, precis som många andra modersmål, svårt att rekrytera lärare som kan undervisa i det då det ofta handlar om deltidstjänster med låg tjänstgöringsgrad. Det finns många varieteter av romani chib och det kan vara svårt för huvudmännen att rekrytera lärare som talar samma varietet av romani chib som eleverna gör. Det finns få utbildade modersmållärare i romani chib. Huvudmännen kan då välja att endast erbjuda tidsbegränsade anställningar till obehöriga lärare, vilket ytterligare bidrar till att minska attraktiviteten för tjänster som modersmållärare i romani chib. De som arbetar som modersmållärare upplever också att de saknar undervisningsmaterial och att mycket tid går åt till att sammanställa eget material. Det finns ett önskemål om att Skolverket skulle kunna bidra genom att sammanställa, kvalitetssäkra och tipsa om material som skolorna kan använda i undervisningen.

Kommunerna uttrycker också ett önskemål om att Skolverket ska ta en tydligare roll på lokal nivå och bistå kommunerna i arbetet. Ett exempel på vad det kan vara är att Skolverket kan vara ett stöd i arbetet med samverkansformer mellan förvaltningen och den romska minoriteten. Kommunerna menar att Skolverket skulle kunna bistå med exempelsamling och framgångsfaktorer i kommuner som kommit längre med arbete för romsk inkludering. Det finns även önskemål från kommunerna att Skolverket skulle kunna bidra med en internationell utblick då frågan har väckts om andra länder lyckats bättre i sitt arbete med romsk inkludering.

Kunskap om styrdokumentens krav

Sammanfattning

- Enligt enkäten känner inte rektorer till alla rättigheter som romer och andra nationella minoriteter har.
- När huvudmannen anordnar modersmål centralt i kommunen utgår rektor från att ”modersmålsenheten” har kunskap om regleringen av modersmål.
- Romer vi intervjuat känner generellt inte till sina rättigheter om inte de eller en släkting har fått kännedom om dem genom sitt arbete.
- Romer uttrycker i intervjuer att de önskar mer muntlig information från skolan om möjligheten att få modersmålsundervisning i romani chib.

Romska elever har förstärkta rättigheter till modersmålsundervisning

Elevers rättigheter till modersmålsundervisning regleras i skollagen (2010:800). Enligt språklagen (2009:600) är romani chib ett av Sveriges minoritetsspråk. Elever som tillhör en nationell minoritet har en förstärkt rättighet att läsa sitt modersmål. Enligt 5 kap. 9 § skolförordningen (2011:185) räcker det att en elev önskar läsa ett nationellt minoritetsspråk för att skolan ska vara skyldig att anordna det. Romska elever som kommer från utlandet har möjligheten att få läsa två språk som modersmål om särskilda skäl finns.²⁸

Modersmåls läraren kan bidra med information på modersmålet till elever och föräldrar, men det är huvudmannen som är ansvarig för att elever och föräldrar informeras om rätten och möjligheten till modersmålsundervisning.

Från enkäten till rektorer

I denna del presenteras rektorernas svar på frågorna om romers rättigheter. Resultaten visar att rektorerna inte känner till alla rättigheter som romer och andra nationella minoriteter har. När huvudmannen anordnar modersmål centralt i kommunen utgår rektor från att ”modersmålsenheten” har kunskap om regleringen av modersmål.

Rektors kunskaper om romers rättigheter

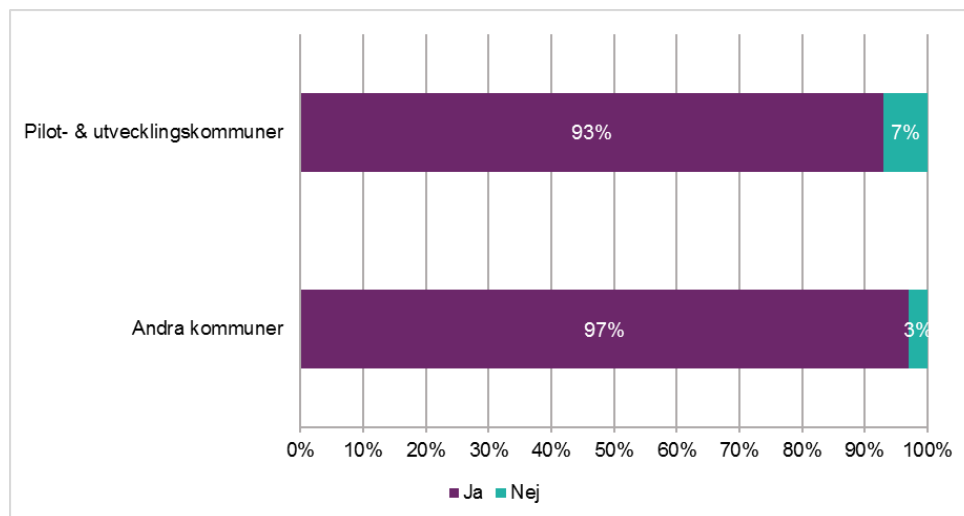
I enkäten till rektorer har Skolverket ställt två frågor om rätten till modersmålsundervisning för romer. Frågorna ställdes enligt modellen ”känner du till att...” vilket indikerar att respondenterna bör känna till att svaret är ja. Av den anledningen kan svaren vara mer positiva än vad verkligheten är.

Många av rektorerna har svarat att de känner till att det räcker med att en elev önskar modersmålsundervisning i ett nationellt minoritetsspråk för att huvudmannen ska vara skyldig att anordna det om det finns en lärare eller en lämplig person som kan fungera som lärare. I en fritextruta där rektorerna har fått

²⁸ Mer information om nationella minoriteters rättigheter finns på Skolverkets hemsida: Skolverket.se/natmin

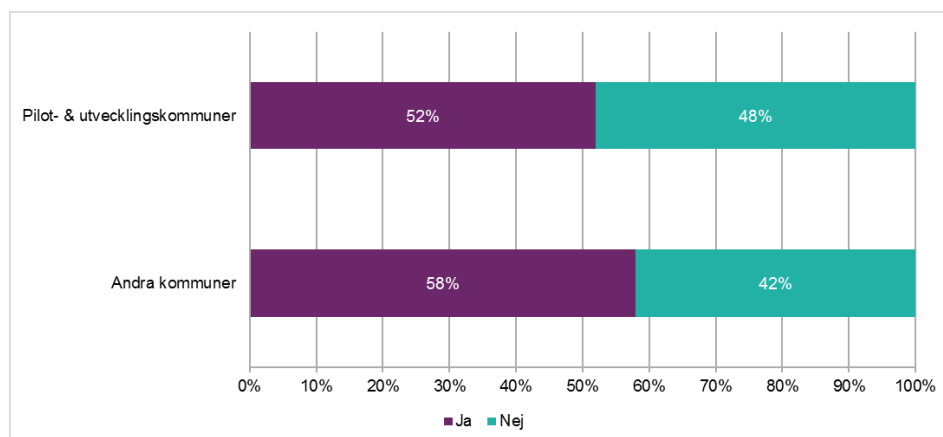
kommentera sitt svar har en rektor kommenterat att det krävs fem elever, vilket stämmer för modersmål i språk som inte är nationella minoritetsspråk. Några rektorer hänvisar till att modersmålsundervisning anordnas centralt i kommunen och att de förutsätter att den enheten känner till de regleringar som gäller för modersmålsundervisning.

Diagram 1. Känner du till att det räcker med att en elev önskar undervisning i modersmål i ett nationellt minoritetsspråk för att huvudman ska vara skyldig att anordna modersmålsundervisning i språket (om det finns en lärare/lämplig person)? (n=283)

Vi har också frågat om rektorerna känner till att det är möjligt för romska elever från utlandet att få läsa två modersmål om det finns särskilda skäl. Här har knappt hälften av rektorerna svarat ”ja”. I de öppna svaren framkommer att alla rektorer inte kände till det innan de fick frågan och några lyfter att de inte har romska elever.

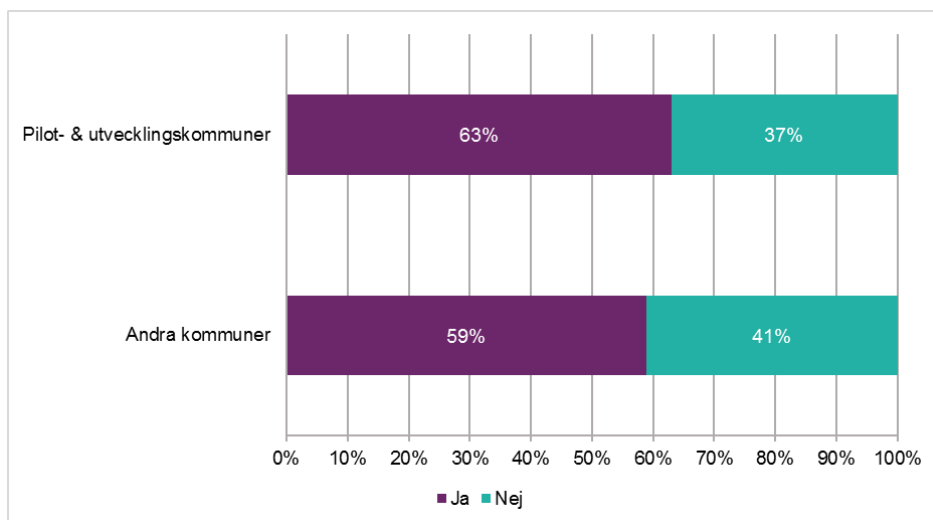
Diagram 2. Känner du till att romska elever som kommer från utlandet kan få läsa två språk som modersmål om särskilda skäl finns? (n=282)

Skolverket har tagit fram en informationsbroschyr som heter *Nationella minoriteter i förskola, förskoleklass och skola* som innehåller kort information om nationella

minoriteter och deras rättigheter i förskola, förskoleklass och skola. Broschyren om rättigheter skickades ut till alla skolor när den var ny (2015) i samband med att rättigheterna att läsa ett nationellt minoritetsspråk som modersmål utökades och nya kursplaner för nationella minoritetsspråk för modersmål infördes. Sex av tio rektorer har svarat att de känner till materialet. På frågan om hur materialet används har några rektorer svarat att de känner till det men inte använder det. Andra rektorer har svarat att de stämt av sina rutiner och riktlinjer mot materialet.

Diagram 3. Känner du till Skolverkets skrift Nationella minoriteter i förskola, förskoleklass och skola? (n=285)

Känner romer till sina rättigheter?

I intervjuerna med romer har vi frågat dem om de känner till sina rättigheter och hur de i så fall har fått den informationen. De romer vi intervjuat känner generellt inte till sina rättigheter om inte de eller en släkting har fått kännedom om dem genom sitt arbete. Det finns också ett uttalat önskemål om mer muntlig information från skolan om möjligheten att få modersmålsundervisning i romani chib.

Alla romer känner inte till sina rättigheter

Alla elever som vi intervjuat känner inte till sina rättigheter som nationell minoritet. De som känner till sina rättigheter berättar att de fått information om dem från sina föräldrar, en släkting eller från sin modersmåls lärare. En elev beskriver det så här:

Jag fick reda på det genom min lärare. Vi är familj. Så liksom hon har förklarat för mig vad jag har för rättigheter

Elev

Denna bild delas av de tidigare eleverna som också beskriver att de saknade information om sina rättigheter som nationell minoritet om möjligheten att läsa

modersmål. De intervjuade föräldrarna kan delas in i två grupper, de som känner till sina barns rättigheter och de som inte gör det. De som känner till rättigheterna uppger att de själva eller en släkting fått kunskap om rättigheterna genom sin arbetsplats inom kommunen eller som modersmåls lärare.

En tidigare elev och en förälder vi intervjuat menar att romer kan behöva särbehandlas positivt för att kunna utnyttja sina rättigheter. De menar att det är skillnad på att inte förstå sina rättigheter och att inte ges tillgång till kunskap om sina rättigheter.

Många myndigheter kanske är försiktiga just för att inte romer ska tro att de blir dumförklarade för att de får extra hjälp. Utan det är bara det att man har blivit berövad kunskap. Det är skillnad på att bli berövad och inte få kunskap och inte kunna. Det är väldigt skilda saker. Det tror jag måste komma fram till ytan. Det har varit fel, men nu vill vi avhjälpa det och vi förstår att ni behöver mer hjälp. Det hade vilken individ som helst i hela världen behövt om man hade blivit behandlade så som vi har blivit. Det har inget med intelligens i sig att göra, utan det har med rättighet i sig att göra, tror jag, som människa i ett demokratiskt samhälle.

Tidigare elev

Önskar mer muntlig information

De intervjuade föräldrarna uppger att när de fått information om modersmål från skolan har det varit i form av e-post eller en ansökningsblankett för modersmål. Den informationen har varit generell och riktat sig till de som har rätt att läsa modersmål. En förälder menar att det är modersmåls läraren som ska informera både skolan och föräldrarna om möjligheten till modersmålsundervisning.

Föräldrar som intervjuats säger att de önskar muntlig information om rätten och möjligheten till modersmål från modersmåls läraren, antingen genom ett personligt möte eller över telefon.

Undervisning om romsk kultur, språk och historia

Sammanfattning

- Nio av tio rektorer svarar att romsk kultur, språk, religion och historia har behandlats i undervisningen för skolans elever.
- Ungefär 20 procent av skolorna har haft en särskild satsning för att öka elevernas kunskap om romsk kultur, språk, religion och historia.
- Få rektorer och lärare har de senaste tre åren fått kompetensutveckling om romsk kultur, språk, religion och historia. Det är dock vanligare att rektorer och lärare i pilot- och utvecklingskommuner fått kompetensutveckling.
- De intervjuade romerna ger en splittrad bild av om de och deras barn både har och inte har fått undervisning om romsk kultur, språk och historia. De berättar att de fått undervisning om andra minoriteter.
- De intervjuade romerna tycker det är lättare att vara öppen med sin identitet som rom om skolan undervisar om romsk kultur, språk och historia för att de då slipper förklara vad det innebär att vara rom.
- De intervjuade romerna upplever att skolpersonalen generellt har liten kunskap om romsk kultur, språk och historia.

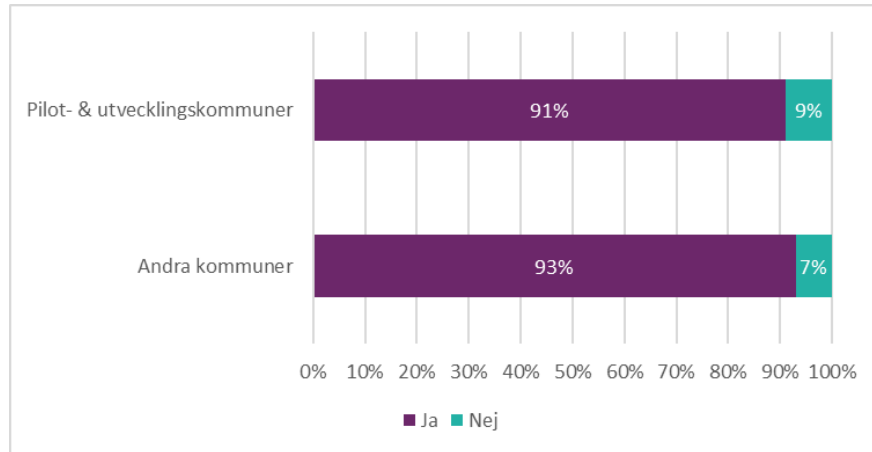
Från enkäten till rektorer

Här presenteras rektorernas svar i enkäten på frågor om romsk kultur, språk, religion och historia behandlas i undervisningen enligt läroplanen och om rektorer och lärare fått kompetensutveckling. Nio av tio rektorer uppger att romsk kultur, språk, religion och historia har behandlats i undervisningen för skolans elever. Få rektorer och lärare har de senaste tre åren fått kompetensutveckling om den romska minoriteten. Det är vanligare att både rektorer och lärare fått kompetensutveckling om romsk kultur, språk, religion och historia i pilot- och utvecklingskommunerna än i andra kommuner.

Rektor om undervisning om romsk kultur, språk, religion och historia

I enkäten svarade nio av tio rektorer att romsk kultur, språk, religion och historia har behandlats i undervisningen för skolans elever innan de avslutar årskurs nio. Det finns ingen skillnad i svaren mellan rektorer i en kommun som är pilot- eller utvecklingskommun eller rektorer i en annan kommun. Det finns inte heller någon skillnad i rektors svar beroende på om de har kommunal eller enskild huvudman.

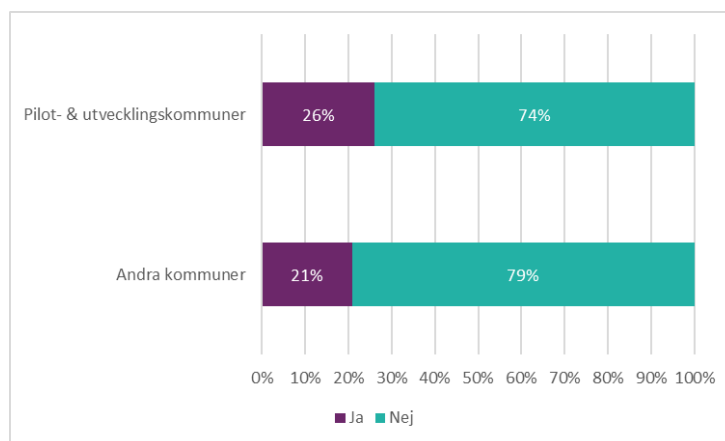
Diagram 4. Har romsk kultur, språk, religion och historia behandlats i undervisningen för skolans elever innan de avslutar årskurs 9? (n=287)

Det var möjligt för respondenterna att kommentera sitt svar. I kommentarerna framkommer att det vanligaste är att romsk kultur, språk, religion och historia, liksom motsvarande för andra nationella minoriteter behandlas i undervisningen i svenska, samhällskunskap och historia där det ingår i kursplanen.

Knappt en fjärdedel av rektorerna som besvarat enkäten har svarat att de under de senaste tre åren genomfört en särskild satsning till exempel en temadag eller extern föreläsning för att öka elevernas kunskap om romer som nationell minoritet. Det finns inga skillnader i svaren mellan enskilda och kommunala huvudmän.

Diagram 5. Har din skola haft någon särskild satsning, t.ex. temadag, extern föreläsning, film eller liknande under de senaste tre åren (perioden 2014–2017) för att öka elevernas kunskap om romer som nationell minoritet? (n=284)

Rektorerna fick kommentera sitt svar och då skriver de att det bland annat handlar om studiebesök på museum med en utställning, filmvisning, föreläsning eller att romsk kultur, språk, religion och historia behandlas under en temavecka/dag eller som en del i det större temat nationella minoriteter. Några skolor nämner också att de har romska elever som själva har berättat om sin kultur och sitt språk under en temadag som handlar om de kulturer som finns på skolan.

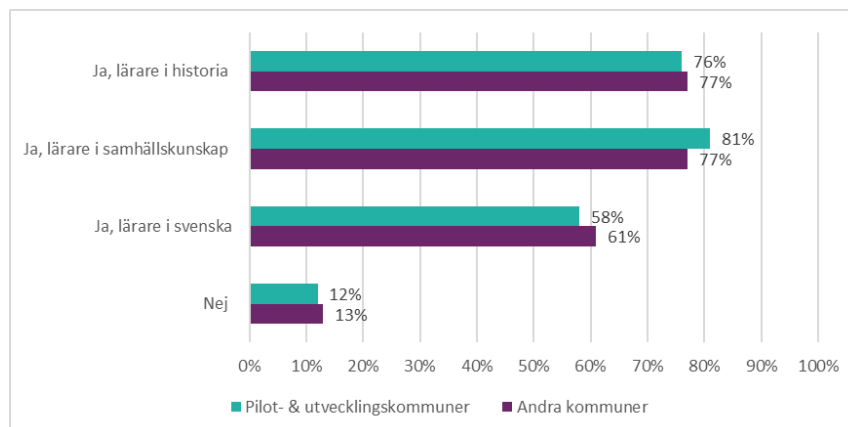
I en jämförelse med svaren i nulägesbeskrivningen från 2014 är det en större andel rektorer som svarat att de haft en temadag eller liknade för att öka elevernas kunskap om romer som nationell minoritet

Personalens kompetens

I enkäten fick rektorerna svara på en fråga om hen som rektor uppfattar att skolans lärare i samhällskunskap och historia i stor utsträckning har tillräckliga kunskaper om romsk kultur, språk, religion och historia för att undervisa om det. Att vi frågar om lärare i just dessa ämnen beror på att det är i dessa ämnen som undervisning om den romska minoriteten finns inskrivet i kursplanerna. Detta svar är alltså rektors uppfattning om kompetens hos sin personal och inte en bedömning av hur personalen uppfattar sin kompetens.

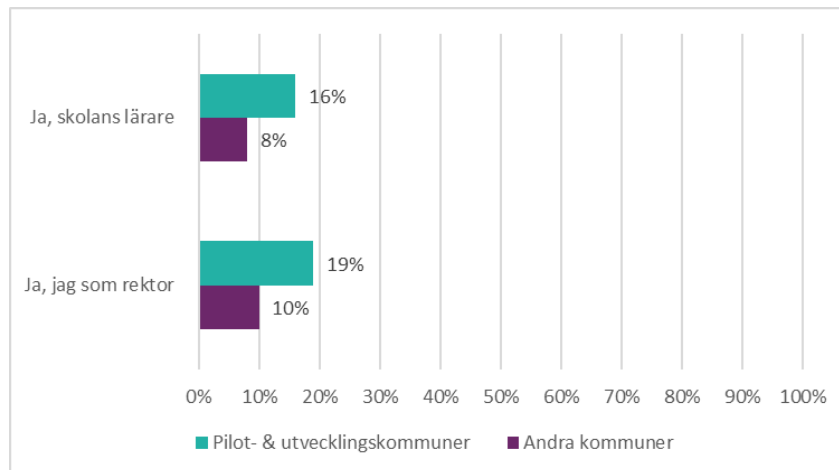
Rektorerna som besvarat enkäten uppfattar att deras lärare i samhällskunskap och historia i stor utsträckning har tillräckliga kunskaper om romsk kultur, språk, religion och historia för att undervisa om det. Rektorerna uppfattar i en något lägre grad att lärarna i svenska har tillräckliga kunskaper för att undervisa om det.

Diagram 6. Har skolans lärare i svenska, samhällskunskap och historia tillräckliga kunskaper om romsk kultur, språk, religion och historia för att undervisa om det? (n=285)
Flera svar var möjligt.

Det är 19 procent av rektorerna i pilot- och utvecklingskommunerna som har deltagit i kompetensutveckling om romsk kultur, språk, religion och historia de senaste tre åren. För rektorer i andra kommuner är motsvarande siffra 10 procent. Vi kan se samma skillnad för lärare i pilot- och utvecklingskommunerna och andra kommuner. Det är nästan dubbelt så många lärare och rektorer i pilot- och utvecklingskommunerna som fått kompetensutveckling i jämförelse med andra kommuner.

Diagram 7. Har du som rektor och skolans lärare deltagit i kompetensutveckling om romsk kultur, språk, religion och historia under de senaste tre åren (perioden 2014–2017)? (n rektor=282, n lärare=283)

På frågan om vilken typ av kompetensutveckling de och deras lärare deltagit i svarar rektorerna att deras kompetensutveckling ofta är en gemensam föreläsning för alla kommunens rektorer, till exempel att en person som är rom eller en romsk brobyggare²⁹ har föreläst. Lärarnas kompetensutveckling beskriver rektorerna som föreläsningar och deltagande i konferenser. Rektorerna lyfter också att de önskar information om det finns tillgänglig fortbildning om romer som nationell minoritet. För både rektorer och lärare lyfter några rektorer också kontakten med romska elever och föräldrar/vårdnadshavare som kompetensutvecklande. Även RIKC (Romskt informations- och kunskapscenter) i Malmö³⁰ lyfts som en källa till fortbildning.

Romska röster om undervisning om romsk kultur, språk och historia

Här presenteras de intervjuade romernas bild av undervisning om romsk kultur, språk, religion och historia. De intervjuade romerna ger en splittrad bild av om de och deras barn har fått undervisning om romsk kultur, språk och historia. De berättar att de fått undervisning om andra minoriteter. De intervjuade romerna upplever att skolpersonalen generellt har låg kunskap om romsk kultur, språk och historia. De intervjuade romerna tycker det är lättare att vara öppen med sin identitet som rom om skolan undervisar om romsk kultur, språk och historia då de inte behöver förklara vad det innebär att vara rom.

De som fått undervisning om romsk kultur, språk och historia

Elever vi intervjuat som berättat att de fått eller ska få undervisning om romsk kultur, språk och historia i skolan säger att det kan handla om en lektion, ett besök

²⁹ Som tidigare nämnts är brobyggare en person med romsk språk- och kulturkompetens som ska fungera som en länk mellan enskilda individer och offentlig verksamhet inom förskola och skola, socialtjänst eller hälso- och sjukvård.

³⁰ Mer information om RIKC finns på deras hemsida: <http://malmo.se/rikc>

på en utställning eller som en del i större tema, till exempel andra världskriget. Eleverna tycker det är bra med undervisning om romer. Då får alla elever kunskap om romer och deras historia och romska elever behöver inte förklara sitt ursprung och sin kultur. En elev berättar:

Det är inte mycket folk som vet vilka vi är. Jag vill att de ska veta för att inte behöva svara på det hela tiden: rom i stora kjolen, är ni de här fattiga som tigger på gatan. Massa frågor jag vill att folk ska veta. Jag är själv rom och jag vill att andra ska veta om det.

Elev

Föräldrar vi intervjuat som berättar att deras barn fått undervisning om romsk kultur, språk och historia tycker det är positivt att barnen får kunskap om romer i skolan. Föräldrar menar att kunskap om romer är viktigt för att motverka fördomar. En förälder säger så här:

Det är jätteviktigt. Det är det vi har pratat om, att fördomarna ska helt dö ut.

Förälder

De som inte fått undervisning om romsk kultur, språk och historia

Vi har intervjuat elever och tidigare elever som berättar att de inte fått undervisning om romer. De berättar att andra nationella minoriteter som judar, samer och sverigefinnar har behandlats i undervisningen. Elever och tidigare elever lyfter i intervjuerna att de tror ökad kunskap om romers kultur och historia kan bidra till att minska fördomar mot romer.

En elev som inte fått undervisning om romer tycker det är konstigt att hen fått undervisning om andra minoriteter och folkslag, men inte om romsk kultur, språk och historia. En tidigare elev berättar att hen fått undervisning om andra minoriteter men inte om romer. Hen menar att det skett en liten positiv förändring idag jämfört med när hen gick i skolan men att det finns mycket kvar att göra:

Absolut, om judar, samer och kurder och om alla möjliga minoriteter. Aldrig om just den romska gruppen. [...] Det känns som ibland att det är ett väldigt medvetet val man gör. Att det inte tas upp någonting. Det gör ju att folk inte heller förstår givetvis.

Tidigare elev

Föräldrar vi intervjuat berättar att de inte uppfattat att deras barn fått undervisning om den romska minoriteten men att de kan ha fått undervisning om andra nationella minoriteter.

Skolpersonalens kunskap om romer

De intervjuade eleverna, tidigare eleverna och föräldrarna har alla upplevelsen att skolpersonal generellt har bristande kunskap om minoriteten romer. En elev lyfter vikten av att personalen har kunskap om romsk kultur, språk och historia för att romska elever ska bli behandlade på samma sätt som icke-romska elever i skolan.

De ska inte bara ha en syn på romer, de ska ha flera. Inte negativa alls. Positiva syner, att de ska kunna de positiva sakerna. [...] Jag tycker inte att vi ska bli behandlade på annat sätt än alla andra.

Elev

Föräldrar upplever att deras barns lärare inte vet vad romer är eller så har de lite kunskap om romer. Till exempel berättar en förälder att skolans personal frågar om hen är från Rom (i Italien) när hen säger att hen är rom. De intervjuade föräldrarna tror att personalens okunskap om romer påverkar hur och om romer tas upp i undervisningen.

En annan förälder beskriver att det finns några i personalen som kan mer om romer än andra, men att hen inte tror att pedagogerna prioriterar att lära sig om romers språk, kultur och historia.

Modersmålsundervisning och studiehandledning på romani chib

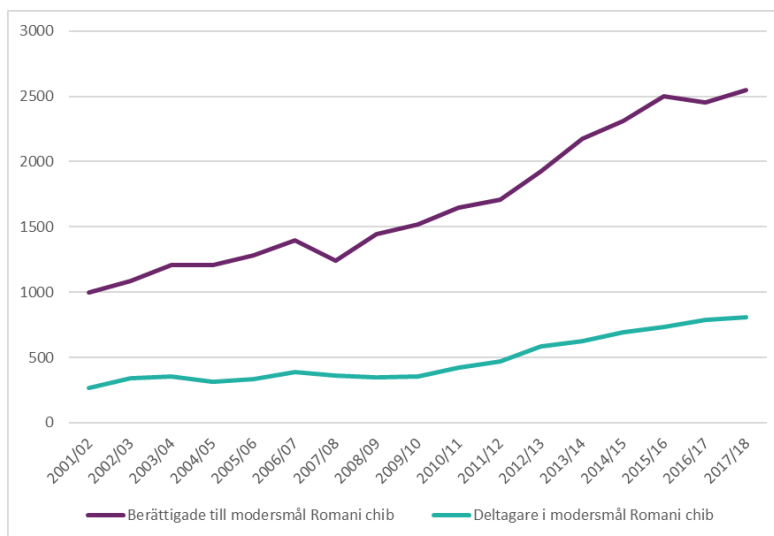
Sammanfattning

- Rektorer uppger i enkäten att de informerar om rätten att läsa romani chib som modersmål på samma sätt som de informerar om rätten att läsa andra språk som modersmål.
- Den vanligaste orsaken enligt rektorer till att romska elever inte får modersmålsundervisning är att det saknas lärare eller att läraren talar en annan varietet än eleven.
- Rektorerna vi intervjuat berättar att det är viktigt att eleverna har stöd hemifrån för att de ska prioritera att läsa romani chib som modersmål.
- Att få läsa romani chib som modersmål menar de intervjuade romerna är viktigt för att lära sig språket, men också för att få kunskap om kultur och traditioner.

Antalet elever som deltar i modersmålsundervisning i romani chib

I diagram åtta redovisas både antalet elever som är berättigade att läsa romani chib som modersmål och antalet elever som läser det som modersmål enligt Skolverkets statistik. Med berättigade menas de elever vars vårdnadshavare anmält intresse för att läsa romani chib som modersmål. I diagrammet kan vi se att både antalet elever som vill läsa romani chib och antalet som läser romani chib som modersmål ökar. Läsåret 2017/18 läste 32 procent av de som önskade det (var berättigade) romani chib som modersmål.³¹

Diagram 8. Antalet elever som är berättigade att läsa romani chib som modersmål och antalet elever som läser romani chib som modersmål under perioden läsåren 2001/02 till 2017/18 (Källa: Skolverkets PM - Elever och skolenheter i grundskolan läsåret 2017/2018)

³¹ Skolverket (2018a)

Från enkäten till rektorer

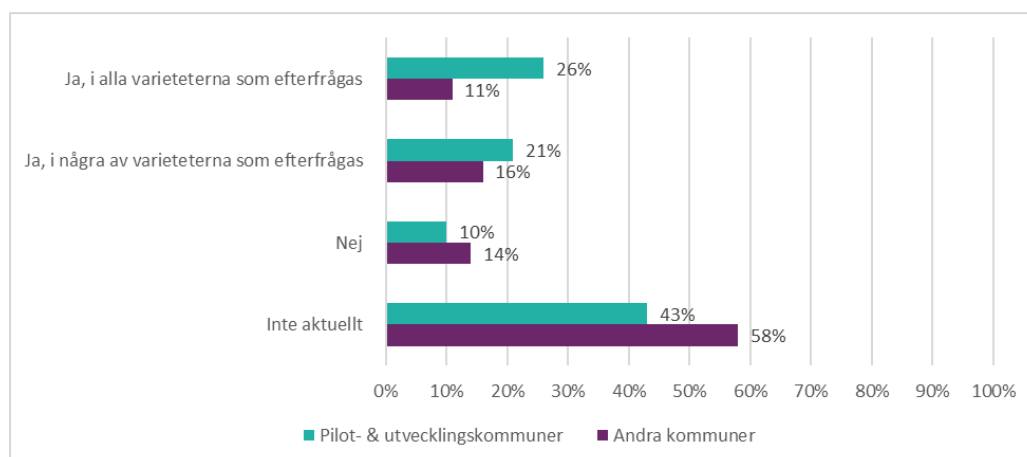
I enkäten till rektorer har vi ställt frågor om modersmålsundervisning och studiehandledning på romani chib. Rektorer uppger i enkäten att de informerar om rätten att läsa romani chib som modersmål på samma sätt som de informerar om rätten att läsa andra språk som modersmål. De som inte informerar om rätten att läsa romani chib uppger att det beror på att de inte har romska elever på skolan. Den vanligaste orsaken enligt rektorer till att romska elever inte får modersmålsundervisning är att det saknas lärare eller att läraren talar en annan varietet än eleven.

Rektorer om modersmålsundervisning och studiehandledning på romani chib

Nästan hälften (47 procent) av rektorerna i pilot- och utvecklingskommuner har svarat att de erbjuder romani chib som modersmål i alla eller några av de efterfrågade varieteterna. I gruppen andra kommuner är motsvarande siffra 27 procent som erbjuder romani chib som modersmål i alla eller några av de efterfrågade varieteterna. Det är färre enskilda än kommunala huvudmän som erbjuder romani chib som modersmål. En del rektorer med enskild huvudman har kommenterat att kommunen erbjuder modersmål även för deras elever.

En stor andel av rektorerna har svarat att det inte är aktuellt att erbjuda romani chib som modersmål. De huvudmän som svarat att de inte erbjuder romani chib har fått en följdfråga om varför de inte erbjuder det. I svaren framkommer det att skolan inte har några elever med romsk bakgrund. Det finns också rektorer som skriver att de inte kan erbjuda romani chib som modersmål då de saknar lärare i ämnet.

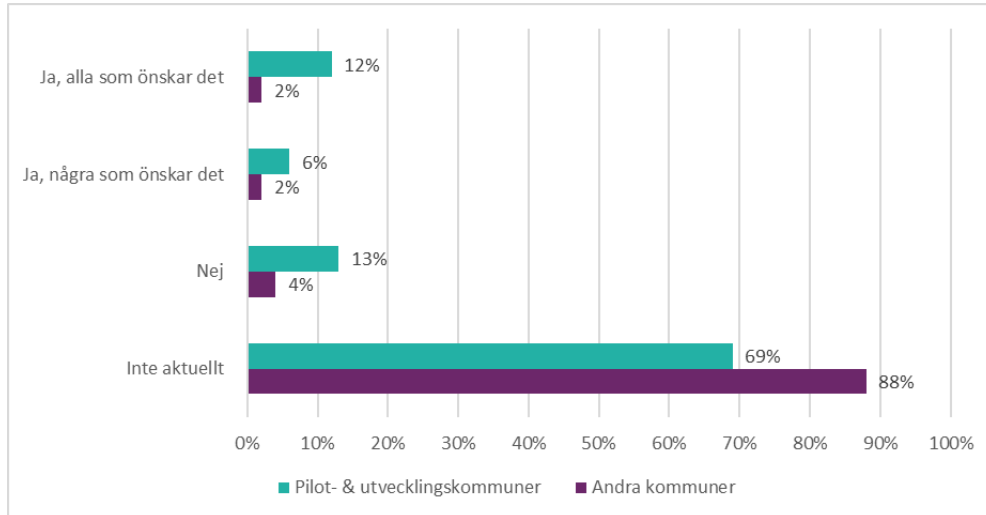
Diagram 9. Erbjuder din huvudman romani chib som modersmål? (n=285)

Enligt rektorernas svar är det vanligare att elever i pilot- och utvecklingskommuner deltar i modersmålsundervisning i romani chib. I en fritextruta där rektorerna fått kommentera sitt svar om de svarat att huvudmannen inte erbjuder romani chib som modersmål framkommer det att elever väljer att läsa majoritetsspråket i sitt

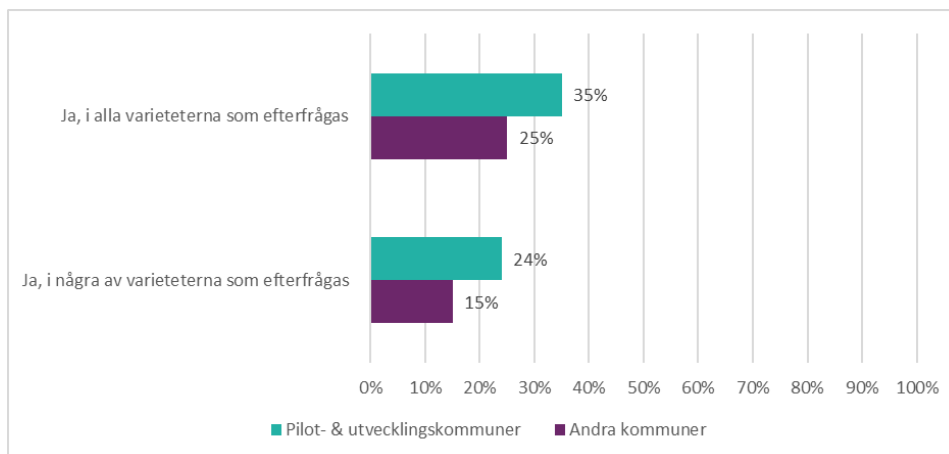
ursprungsland före romani chib, att vårdnadshavarna inte vill anmäla barnet till modersmål eller att de inte har hittat en lärare.

Diagram 10. Deltar de elever som önskar det på din skola i modersmålsundervisning i någon av de romska varieteterna? (n= 285)

Vi har frågat rektorerna om skolan ger elever i behov av det studiehandledning på romani chib, 35 procent av rektorerna i pilot- och utvecklingskommunerna har svarat att de gör det i alla varieteter som efterfrågas och 24 procent har svarat att de erbjuder det i några av de varieteter som efterfrågas. I gruppen andra kommuner är det 25 procent av rektorerna som svarat att de erbjuder studiehandledning på romani chib i alla varieteter som efterfrågas och 15 procent har svarat att de erbjuder det i några av de varieteter som efterfrågas. Det är något vanligare att kommunala huvudmän erbjuder studiehandledning på romani chib än att enskilda huvudmän gör det.

Diagram 11. Ger din skola studiehandledning på romani chib till de elever som behöver det? (n=268)

Intervjuade rektorer om modersmålsundervisning

Här redovisar vi resultaten från rektorsintervjuerna om modersmålsundervisning. Rektorer som intervjuats berättar att det är viktigt att eleverna har stöd hemifrån för att de ska prioritera att läsa romani chib som modersmål. I intervjuerna med rektorer ställdes inte frågor om studiehandledning på modersmål och det var heller inte något som kom upp i samtalen.

Rektor om modersmålsundervisning i romani chib

Fyra av de fem intervjuade rektorerna i pilot- och utvecklingskommunerna uppger att deras huvudman har möjlighet att erbjuda romani chib som modersmål. Den rektor som uppger att det i dagsläget inte finns möjlighet att erbjuda modersmålsundervisning i romani chib berättar att det beror på att det inte finns någon lärare. En av rektorerna vars huvudman erbjuder romani chib som modersmål berättar att huvudmannen erbjuder en annan varietet än den som önskas av eleven och därför deltar inte eleven i modersmålsundervisning. En annan rektor uppger att modersmålsläraren undervisar i flera varieteter av romani chib och att det fungerar bra.

Rektorer berättar i intervjuerna att elevers närvaro på lektionerna och engagemang för att läsa modersmål varierar, det finns elever som är med på alla lektioner och det finns elever med hög frånvaro. En rektor säger att hen tror att det är viktigt att elever har stöd hemifrån för att de ska prioritera att läsa sitt modersmål:

Vi har båda delarna. De som kommer varje gång och är väldigt måna om att läsa det. De har ofta ett bra stöd hemifrån, att man tycker att det är viktigt med skola generellt, men också för att behålla den romska kulturen och det romska språket. Men det finns också de som kommer väldigt sällan, tyvärr.

Rektor

En rektor berättar att modersmålsläraren på skolan just nu läser en utbildning på högskola och därför kan vara frånvarande vissa veckor och att det då är svårt att hitta en vikarie. Rektorer lyfter att skolorna på olika sätt försöker uppmuntra och motivera elever att läsa modersmål, det kan till exempel vara genom att schemalägga modersmålsundervisningen under skoldagen. En rektor berättar att hen uppfattar att romska elever och deras vårdnadshavare är en av de svårare grupperna att motivera till att läsa romani chib som modersmål.

Romska röster om modersmålsundervisning

I intervjuerna med romer har de fått svara på frågor om deras erfarenhet av modersmålsundervisning. Ingen av de romer vi intervjuat har uppgett att de har erfarenhet av studiehandledning på romani chib. De intervjuade romerna menar att det är viktigt att få läsa romani chib som modersmål för att de ska lära sig språket men också för att få kunskap om sin kultur och traditioner.

De som fått modersmålsundervisning

Fem intervjuade elever har berättat att de läser eller har läst modersmål. Eleverna har blandade upplevelser av hur modersmålsundervisningen har fungerat, det finns både de som upplever att lektionerna varit oplanerade och mer sporadiska och de som upplever att de lärt sig romani chib bättre tack vare modersmålsundervisningen. En elev lyfter vikten av att läsa modersmål för att inte tappa sitt språk och för att kunna föra vidare det till kommande generationer. Eleverna beskriver också att de utvecklat sitt språk genom att läsa modersmål och att de får större kunskap om sin bakgrund och historia. En elev beskriver det så här:

Jag vill lära mig mer. Jag vill veta mer. Var jag kommer ifrån. De svåra orden som man kanske inte använder varje dag hemma.

Elev

Fem av de tidigare eleverna har svarat att de läst modersmål, två har läst romani chib och de andra tre har läst ett annat språk. En av de tidigare eleverna som läst romani chib som modersmål beskriver att hen gick på några lektioner men att när hen bytte skola var det inte längre möjligt att läsa romani chib. Den andra tidigare eleven beskriver undervisningen i romani chib som oorganiserad och sporadisk. Hen beskriver det så här:

Det var någon farbror eller någon annan inom släkten som tog på sig uppgiften. Han tyckte ”mina romska barn lär sig inte modersmål i skolan alla andra gör det.” Han tog initiativet och kontaktade skolan, så vi hade det periodvis men ingen liksom konstant plan.

Tidigare elev

En av de tidigare eleverna lyfter i intervjun att hen ser flera fördelar med att läsa modersmål, både möjligheten att lära sig sitt språk när du lever i ett land med ett annat språk och möjligheten att lära sig mer om sin kultur:

För kulturens skull. Romer förlorar språket så fort de börjar skolan. Det är något som händer där.

Tidigare elev

De som inte läst romani chib säger att det inte fanns att välja som modersmål när de gick i skolan. En av de tidigare eleverna uppger att romani chib fanns att välja som modersmål först när hen läste på gymnasiet. På frågan om hen hade valt att läsa romani chib som modersmål om det varit möjligt svarar en av de tidigare eleverna så här:

Det är klart jag skulle välja romani, det är mitt språk.

Tidigare elev

Fyra av de intervjuade föräldrarna berättar att deras barn läser modersmål i skolan. Undervisningen är schemalagd efter den ordinarie skoldagen. En förälder berättar att modersmålsundervisningen i en liten grupp elever kan locka hans hemmasittande barn till skolan. Föräldrar vi intervjuat beskriver att de är nöjda

med att deras barn läser modersmål och att undervisningen fungerar. En förälder berättar att hans barn utvecklat sitt språk mycket tack vare modersmålsundervisningen. Hen berättar att barnen både kan skriva och läsa på romani chib och att deras ordförråd har utökats.

De intervjuade föräldrarna lyfter att modersmål är viktigt för att lära sig språket. En förälder beskriver hur barnen har många vänner som är icke-romer och därför ofta pratar svenska, då blir modersmålsundervisningen ännu viktigare för att de ska lära sig språket. Föräldrarna berättar att barnen blandar romani chib och svenska, ibland i samma mening, när de pratar hemma. Då är modersmålsundervisning viktig för att barnen inte ska glömma sitt språk.

En annan förälder beskriver att möjligheten att läsa modersmål är en viktig symbol för barnet. Att barnen har rätt till kunskap i sitt språk precis som i andra ämnen i skolan.

De som inte fått läsa romani chib som modersmål

En elev berättar i intervjun att hen inte läser modersmål i skolan för att det inte finns någon modersmålslärare i romani chib.

De tidigare eleverna vi intervjuat som inte läst romani chib som modersmål i skolan ser olika på det, det kan både uppfattas som problematiskt och oproblemiskt. En tidigare elev som arbetar som tolk beskriver att hen inte läste romani chib som modersmål utan lärde sig språket genom att prata det hemma.

En annan tidigare elev som inte läst romani chib som modersmål beskriver att det påverkar hans kunskaper i romani chib även idag. Hen upplever att hen saknar kunskaper i språket till exempel om hur ett ord ska stavas.

Föräldrar till barn som inte får modersmål beskriver att det beror på att det inte finns lärare. En förälder som tidigare arbetade som modersmålslärare berättar att hen efter en period avslutade sin tjänst då den omfattade få timmar och samtidigt krävde en stor arbetsinsats för att förbereda lektioner och ta fram undervisningsmaterial.

Föräldrar som beskriver att deras barn erbjudits modersmålsundervisning men i en annan varietet än den familjen talar ser olika på det. En förälder tycker det är bra att barnen får undervisning i romani chib och att det inte behöver vara samma varietet som familjen talar. Det viktiga är istället att barnen får modersmålsundervisning.

Då hade de ingen lovari-dialekt från Serbien utan de hade en lovari-dialekt från Tjeckien, Polen. Det har en variation, vi använder inte samma ord till någonting. Det finns ord som heter samma, men betyder helt två olika saker. Men jag har ändå valt att mina barn ska gå på den modersmålsundervisningen. Att de får någonting.

Förälder

En annan förälder menar att barnen inte kan läsa en annan varietet av romani chib än den familjen talar då olika varieteter skiljer sig åt i stor utsträckning.

Ja. Det var inte ens vår dialekt. Det var som att du ska lära dig nästan danska. Alltså inte ens norska för det förstår vi ändå. Så barnen gillade inte det. Och inga föräldrar för den delen heller. Varför ska du lära dig danska?

Förälder

En förälder beskriver att när hen önskade modersmålsundervisning i romani chib till sina barn påbörjades en rekryteringsprocess för en lärare i romani chib. Föräldern berättar att den personen skolan ville anställa är en person som hen anser saknar kunskap i det romska språket och om kulturen.

En förälder beskriver att barnet erbjudits modersmålsundervisning men att läraren inte kommer till lektionerna. Hen berättar att elever vid flera tillfällen väntat på läraren i en timme utan att någon har dykt upp.

Jag har min dotter som går i skolan. Hon vill ha modersmål för att man får lite mer poäng. Vi har ringt flera gånger. ”Vi kommer.” Min dotter väntade en hel timme och de kommer inte.

Förälder

Romska elevers förutsättningar att utveckla sina kunskaper och färdigheter

Sammanfattning

- Få skolor har genomfört åtgärder/satsningar för att öka andelen romska elever med godkända betyg.
- Det är vanligare att kommunala skolor i en pilot- eller utvecklingskommun genomfört åtgärder/satsningar.
- Föräldrar och elever berättar att de upplever att de möts av fördomar och kränkningar i skolan. Det är både lärare, andra elever och föräldrar som kan kränka, diskriminera eller särbehandla romska elever och föräldrar.
- Intervjuade romska elever berättar att de övervägt att eller slutat gå i skolan på grund av att de mobbats för att de är romer.
- Trots det ser de intervjuade romska eleverna ljusst på sin framtid och planerar för utbildning och arbete. Föräldrarna delar deras bild.

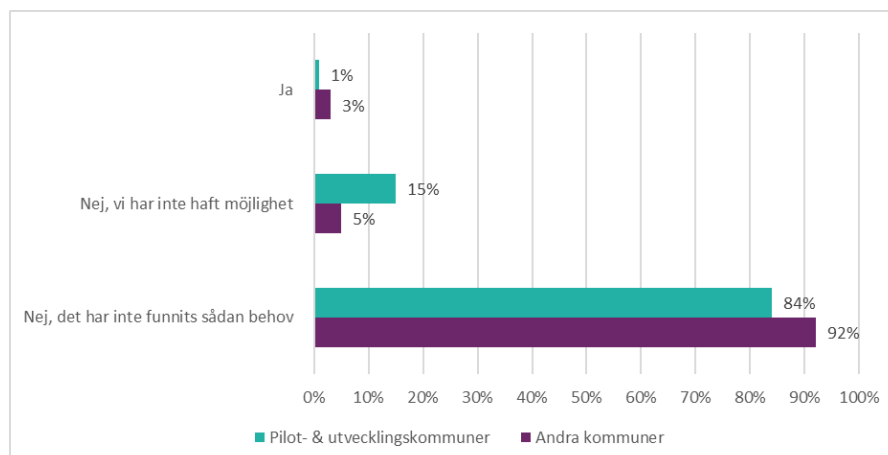
Från enkäten till rektorer

I enkäten har rektorer fått svara på frågan om de genomfört någon särskild åtgärder/satsningar för att öka andelen romska elever med godkända betyg. Få skolor har genomfört åtgärder/satsningar för att öka andelen romska elever som slutför grundskolan med godkända betyg.

Få skolor har genomfört satsningar för att öka andelen godkända romska elever

Det är få skolor som har genomfört satsningar de senaste tre åren för att öka andelen romska elever som slutför grundskolan med godkända betyg. Det är en större andel rektorer i pilot- och utvecklingskommunerna som svarat att de inte har haft möjlighet att genomföra insatser för att öka andelen romska elever som slutför grundskolan med godkända betyg.

Diagram 12. Har din skola de senaste tre åren genomfört särskilda åtgärder/satsningar för att öka andelen romska elever som slutför grundskolan med godkända betyg? (n=284)

De satsningar som genomförts handlar om stödinsatser från elevhälsan, arbete med att öka närvaron i skolan, studiehandledning, särskilt stöd och tätare kontakt med hemmet. Även brobyggare nämns här som en viktig del i arbetet med att öka andelen romska elever som slutför grundskolan.

Romska röster om elever har likvärdiga förutsättningar

Här redovisas resultaten från intervjuer med romer och vad de sagt om romers förutsättningar att nå kunskapsmålen. De elever och tidigare elever som intervjuats har olika bilder, det finns de som tycker skolan är lätt och de som tycker att skolan är svår. De har olika erfarenheter av vilket stöd de fått av skolan. Föräldrar och elever berättar att de upplever att de möts av fördomar och kränkningar i skolan. Det är både lärare, andra elever och föräldrar som kan kränka, diskriminera eller särbehandla romska elever och föräldrar. Romska elever berättar att de övervägt att eller slutat gå i skolan på grund av att de mobbats för att de är romer. De intervjuade romska eleverna ser trots det ljus på sin framtid och planerar för utbildning och arbete.

Elever och tidigare elever om stöd i skolan

I gruppen elever som vi har intervjuat finns det de som tycker skolan är lätt och de som skolan är svår. En av de elever vi intervjuat beskriver att hen brukar gå på skolans läxhjälp för att inte riskera att komma efter i skolarbetet och då dömas hårdare för att hen är rom:

Jag vill inte att de ska tro att bara för jag är rom så ligger jag efter, så jag går ändå på de här lektionerna bara för att jobba ifatt allt.

Elev

En tidigare elev berättar en liknande historia om att hen fick det stöd som behövdes för att hen visat att skolan var en prioritet.

Eftersom lärarna såg att jag liksom tog det på allvar, så hjälpte de mig som alla andra.

Tidigare elev

Vi har intervjuat elever som beskriver att de är i behov av extra stöd i ett ämne i skolan. Elevers upplevelse av stöd från skolan varierar, vi har intervjuat både de som upplever att de fått det stöd de behöver och de som inte upplever det. En elev beskriver att hen får viss hjälp av skolan men att hen behöver mer hjälp för att nå målen i alla ämnen.

Föräldrar om stöd i skolan

Precis som eleverna och de tidigare eleverna har de intervjuade föräldrarna olika upplevelser av skolans stöd till deras barn. Föräldrar beskriver att deras barn får det stöd men också de utmaningar de behöver. En förälder som upplever att hans barn får det stöd de behöver säger så här:

Det är positivt att barnen utvecklas. Sen får de extra hjälp om de behöver. Exempelvis i svenska och matte så får man lite extra hjälp.

Förälder

Andra föräldrar har en mer negativ upplevelse av skolans förmåga att ge deras barn stöd. En förälder beskriver hur hans barn under flera år hade problem i skolan men att skolan inte gjorde något. När barnet bytte skola reagerade den nya skolan direkt och hjälpte barnet samt såg till att barnet utreddes för dyslexi. En annan förälder beskriver hur skolan inte ger hans barn det stöd det behöver och att skolan menar att det är barnet som saknar studiemotivation:

Nej, de har inte alls fått det stöd som de har behövt och varit berättigade till att få. Det har aldrig gjorts någon extra insats eller att man liksom har utvärderat vad det är mina barn behöver, vad är det för stöd man kan ge dem. Utan man har bara låtit skoldagarna, veckorna och terminerna gå. Sen väljer man liksom att vända det mot barnet. Han har ingen skolmotivation. Han kan inte.

Förälder

Elever om negativ särbehandling, diskriminering och skolans agerande

Elever vi intervjuat berättar att både de själva och deras kompisar har upplevt att de behandlats annorlunda i skolan för att de är romer. Elever berättar att de upplever att lärarna har lägre förväntningar på dem än deras icke-romska klasskamrater. De berättar att de upplever att de får mindre hjälp av lärare än vad deras klasskamrater får. En elev berättar:

Det var en tjej, en rom, som kom i konflikt med lärare på grund av att hon var rom. Hon kände att läraren tryckte ner henne. Hjälpte henne inte på lektionen. Läraren var svensk. Hon gick mer till de svenska eleverna, i stället för att komma till de här två eleverna som är romer.

Elev

En elev berättar att hen bara vill bli respekterad och bemött som skolans andra elever:

Jag tycker att vi skulle bli respekterade som alla andra. Vara lika värda som alla andra. Inte att det ska vara en som är högre och en som är mindre.

Elev

Elever berättar att de mobbats för att de är romer av andra elever. Ibland har mobbningen varit så allvarlig att de övervägt att eller slutat gå i skolan. En elev berättar om när hen mobbades efter att hen berättade att hen är rom och då inte ville gå till skolan.

Elevernas upplevelse av hur skolan har agerat när de kränkts varierar, de finns de som berättar att de fått stort stöd av skolan och de som berättar att de upplever att skolan inte agerat. En elev berättar att skolan agerade när hen kallades "zigenare" av en annan elev:

Lärarna hörde om det, tror jag att jag kommer ihåg. Han fick ju lite problem. De ringde hans föräldrar och så där.

Elev

En annan elev beskriver att skolan inte agerade utan istället sa att det skulle lösa sig:

De sa bara att: ”Ja, men det löser sig.”

Elev

Elever berättar att de möter fördomar om att romer är tjuvaktiga och att de romska eleverna blir misstänkta om något händer på skolan. En elev säger så här:

Folk tror att alla romer baxar³²... det är första tanken när de tänker på romer, att vi baxar.”

Elev

Tidigare elever om negativ särbehandling, diskriminering och skolans agerande

Tidigare elever har berättelser som liknar de upplevelser som de nuvarande eleverna har och delar även upplevelsen att de särbehandlats negativt för att de är romer. En tidigare elev beskriver hur vissa beteenden blev normaliserade under hans skolgång. Eleven berättar att hen tidigt lärde sig att inte ta åt sig av kränkande ord och hur hen inte tog sig tid att prata med lärare om det:

Det var mycket ord: ”zigenare”, ”tattare” eller så. Jag tror inte ens att jag tog mig tid och sa till någon lärare att jag blev kallad ”zigenare”. För jag lärde mig väldigt tidigt att inte ta åt mig. Det var tomma ord.

Tidigare elev

En tidigare elev beskriver att hen upplevde att skolan inte agerade när hen kränktes och mobbades av andra elever för att hen är rom. Tidigare elever beskriver att de upplevde att skolan inte agerade när de kränktes eller mobbades av andra elever. Samtidigt menar en tidigare elev att skolan kanske skulle hantera situationen annorlunda idag.

Skolan gjorde ingenting. Jag antar att de hade inga resurser. På den tiden då jag gick var det kanske lite mer normaliserat att höra det ena och det andra i en skola. Man kanske skulle reagera annorlunda nu.

Tidigare Elev

Andra tidigare elever upplever att skolan agerade mot kränkningar och mobbning tydligt och kraftfullt. En tidigare elev beskriver det så här:

³² Baxa är slang och betyder sno, stjäla

Läraren reagerade på det sätt som en lärare ska reagera. Man ska ju inte prata om någon annan på det sättet. Läraren reagerade på ett visst sätt. Vilket gjorde att vi som elever tänkte till lite. Det var så de eleverna slutade prata om sånt.

Tidigare elev

Föräldrar om negativ särbehandling, diskriminering och skolans agerande

Föräldrar vi intervjuat har olika bilder av skolan, de finns de som har en positiv bild och som upplever att skolan agerar vid kränkningar. Det finns också de som upplever att romer både som föräldrar och elever fortfarande möts av fördomar och att skolan inte agerar mot kränkningar av romska elever.

En förälder beskriver att en anledning till att romska barn inte vill gå till skolan är för att de kallas kränkande och nedsättande ord för att de är romer. Hen säger så här:

Om du kommer till skolan och 5–6 personer kallar dig ”djävla zigenare”, då har man inte lust att gå till skolan.

Förälder

En förälder berättar om hur hen alltid uppmuntrat sina barn att gå i skolan men hur en lärare med fördomar påverkat dotterns skolgång negativt. Hen berättar att dotterns lärare hade fördomar om romer och kommenterade dotterns framtid och prestationer utifrån hennes etnicitet. Det agerandet från läraren påverkade dotterns inställning till skolan negativt.

Föräldrar berättar att de upplever att deras barn får skulden när det händer något i skolan till exempel ett bråk eller att något försvinner. Föräldrarna tror att barnen får skulden för det som händer på grund lärares och andra personers fördomar mot romer. En förälder säger så här:

Han blev alltid utpekad för något, fast det inte var han. Var det ett bråk på skolan... jamen det var ju han. Men så var det inte han. Sen kom det alltid ut att det inte var han, det var den andra.

Förälder

En förälder lyfter att det är lärarna snarare än eleverna som står för fördomar mot romska elever i skolan. Hen betonar att hen tror det beror på okunskap hos lärarna:

Just i hans åldern har de inte riktigt de här fördomarna. Lärarna, de kan vara mer fördomsfulla. Samtidigt som de inte gör det för att vara djävliga om man säger så. Inte de flesta i alla fall. Det är av okunskap som de kan ställa dumma frågor. De flesta av okunskap, inte för att de har något emot. Men de har fördomar, liksom att våra barn ska vara på ett visst sätt.

Förälder

Föräldrar berättar att de upplever att skolan och lärarna inte har lika höga förväntningar på deras barn för att de är romer. En förälder beskriver att skolan

utgick från att sonens frånvaro i skolan berodde på att familjen är romer och inte att det fanns någon annan anledning till frånvaron.

Elever om framtiden

Elever uttrycker viss oro för framtiden och den oron handlar om en rädsla att inte klara gymnasiet. Den oron kan många elever känna för sina gymnasiestudier. De intervjuade eleverna berättar att de trots det ser ljust på framtiden. En elev säger så här:

Jag ser en ljus framtid för mig. Jag kommer att klara skolan och ta studenten flytta till en bra lägenhet för jag har ett bra jobb.

Elev

Eleverna beskriver i intervjuerna att de känner att de kan påverka sin framtid och en elev säger så här:

Ja, framtiden ligger i mina händer. Hur jag betar mig och hur jag är. Det ordnar sig till slut om jag jobbar hårt.

Elev

De elever vi intervjuat går just nu i högstadiet eller gymnasiet och de har många tankar kring sina framtidsplaner och om att bli vuxen. På frågan om vad de kan tänka sig att jobba med nämner de olika yrken bland annat fotbollsspelare, jurist, frisör, barnskötare, pedagog och speciallärare.

Tidigare elever om framtiden

De tidigare eleverna vi intervjuat pratar alla om jobb och utbildning när de får frågan om hur de ser på framtiden. När de pratar om utbildningar handlar det både om att avsluta sina nu pågående högskoleutbildningar och att komplettera sin gymnasieutbildning inom den kommunala vuxenutbildningen.

En tidigare elev drömmer om att bidra till att forma och utveckla samhället:

Rädda världen vill jag göra. Upplisa människor, inte om vad som är rätt och fel men typ, jag nämnde det innan att kanske till och med komma med förslag på hur man kan göra skolan till en bättre plats. Jobba med det. Forma samhället, kanske jobba inom politiken. Man borde kunna värna om sina medborgare mera, på ett bättre sätt i dag. Man värnar, skapar inkludering och går framåt.

Tidigare elev

En annan av de tidigare eleverna lyfter att hen saknar romska förebilder. Hen skulle vilja arbeta i butik men berättar att hen aldrig har sett en rom arbeta i klädbutik:

Jag har till exempel aldrig sett en ”zigenare” jobba i en butik eller något. Det är mest typ araber eller somalier eller polacker. Jag har aldrig sett en ”zigenare” få typ jobba. Jag har sökt själv jättemycket i butik. Jag skulle vilja jobba med kläder. Jag har aldrig fått det. Varje år har jag skickat in och aldrig fått det. Det är samma sak när jag söker lägenhet. Jag får aldrig svar för mitt efternamn. Det är inte roligt.

Tidigare elev

Föräldrar om framtiden

Föräldrar vi intervjuat ser generellt positivt på sina barns framtid, men det finns föräldrar som är oroliga för sina barns framtid också. En förälder berättar att romska barn kan sakna motivation i skolan för att de upplever att de inte vinner något på att studera. Föräldern menar att icke-romska elever går i skolan för att få jobb men att romska elever saknar den motivationen då de saknar romska förebilder som arbetar.

Det är ju många romska barn och ungdomar som inte vill gå i skolan. Skolan är en plats där de inte trivs. Det är en plats där de inte känner att de hör hemma. De känner ingen tillhörighet. De ser ingen framtid. De ser inte att skolan liksom kommer att ge dem personligen någonting. För man kan se i statistiken hur många romer som är arbetslösa. Man får inget arbete på grund av att man är rom. Som barn och ungdom kan man känna att skolan och utbildning är till för att man ska få arbete, men jag får ändå inget arbete.

Förälder

De föräldrar vi intervjuat lyfter fram att deras barn kämpar hårt med skolan, har bra betyg och höga mål. Föräldrar med barn som studerar på högskola berättar att de hoppas att barnen får jobb efter sin utbildning och inte påverkas negativt av att de är romer. En förälder beskriver sina barns framtid så här:

Jag känner mig faktiskt stolt och lycklig som förälder att jag uppfostrat mina barn på rätt väg. Jag är stolt och lycklig att de ska uppnå sitt mål angående utbildning.

Förälder

Dialog och samverkan

Sammanfattning

- Enligt enkäten till rektorer har få skolor kontakt med en brobyggare. Det är vanligare att skolor i pilot- och utvecklingskommuner har kontakt med en brobyggare.
- De intervjuade rektorerna kan inte se att deras kommunikation med romska elever och deras vårdnadshavare systematiskt skiljer sig från dialogen med andra elever och deras vårdnadshavare.
- Intervjuade rektorer berättar att de ser ett skifte hos romska familjer och att utbildning blir mer och mer viktigt för romska elever och föräldrar.
- Kommunikationen mellan skolan och romska föräldrar kan påverkas av föräldrarnas egna erfarenheter av skolan.
- Intervjuade rektorer och romer berättar att romska elever saknar förebilder som studerat vilket kan vara en utmaning.
- Romska elever och föräldrar berättar att de upplever att de måste bevisa att de tycker att skolan är viktig för att motbevisa fördomen att romer inte bryr sig om utbildning.

Från enkäten till rektorer

I enkäten har rektorerna fått besvara frågor om tillgången till tolk och översättningshjälp till romani chib samt om de haft kontakt med brobyggare³³. Få skolor har kontakt med en brobyggare. Det är vanligare att skolor i pilot- och utvecklingskommuner har kontakt med en brobyggare. Tillgången på tolk varierar och påverkas av tillgången hos den tolkförmedling huvudmannen har avtal med.

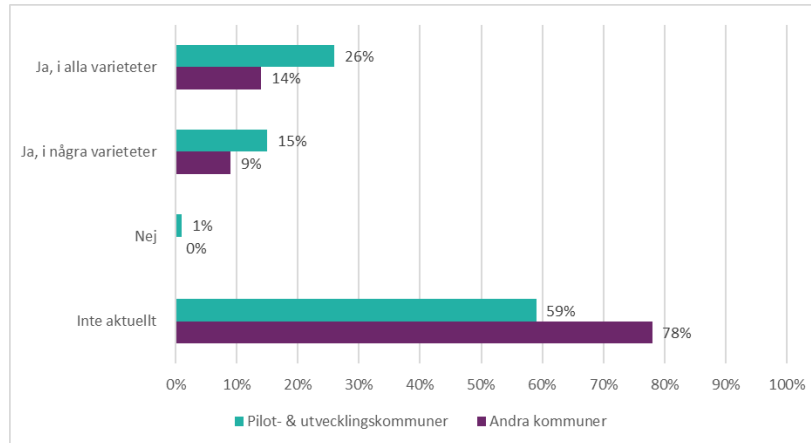
Rektorer om tillgången på tolkar och översättningshjälp till romani chib

I nulägesbeskrivningen från 2014 identifierades behovet av att skapa förtroende, dialog och samverkan med de romska familjerna för att kunna stötta eleverna utifrån deras behov.

Det är vanligare att rektorer i pilot- och utvecklingskommuner har tillgång till tolk i en eller flera varieteter av romani chib än att rektorer i andra kommuner har det. Fyra av fem rektorer i andra kommuner och tre av fem i pilot- och utvecklingskommunerna, har svarat att det inte är aktuellt för dem att använda tolk i samtal med föräldrar/vårdnadshavare till romska elever.

³³ Som tidigare nämnts är brobyggare en person med romsk språk- och kulturkompetens som ska fungera som en länk mellan enskilda individer och offentlig verksamhet inom förskola och skola, socialtjänst eller hälso- och sjukvård.

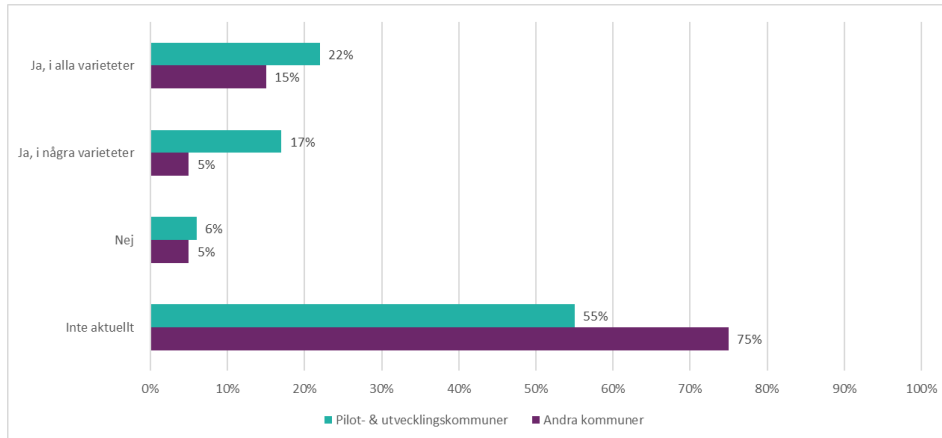
Diagram 13. Har du tillgång till tolk vid behov i samtal med föräldrar/vårdnadshavare till romska elever? (n=285)

I fritextrutan till frågan framkommer att det ofta handlar om tillgången hos en tolkförmedling som styr tillgången på tolk. Någon rektor nämner också att hen har personal som pratar romani chib som kan tolka vid behov. Andra rektorer kommenterar att de i dagsläget inte har behov av tolk i kommunikationen med romska elevers föräldrar/vårdnadshavare.

Vi har frågat rektorerna om de känner till vart de ska vända sig om de behöver hjälp med att översätta information till eller från vårdnadshavare för romska elever. Även för skriftlig kommunikation används en tolkförmedling eller brobyggare, enligt de svarande rektorerna. Fyra av tio (39 procent) rektorer i pilot- och utvecklingskommunerna har svarat att de vet till vem de ska vända sig för att översätta information till eller från romska elevers vårdnadshavare. Intressant är också att det finns rektorer som inte vet vart de ska vända sig för att översätta information. Precis som i den föregående frågan är det många rektorer som svarat att det inte är aktuellt att översätta information till eller från vårdnadshavare för romska elever.

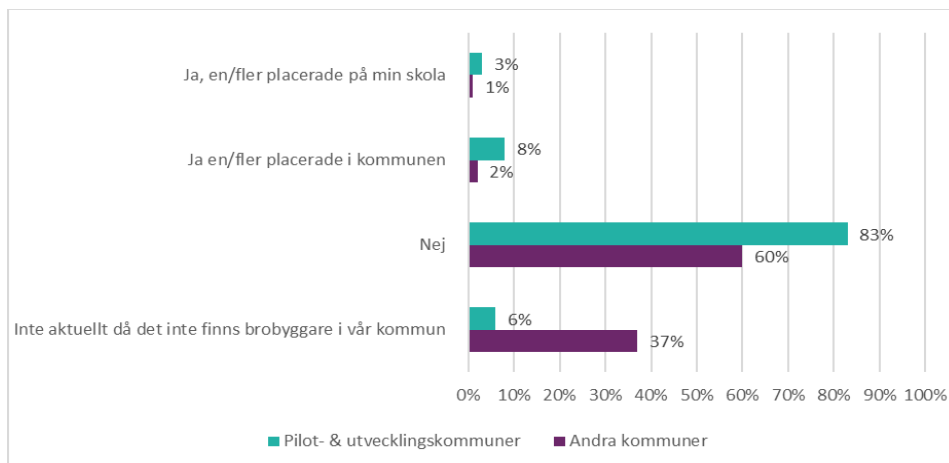
Diagram 14. Vet du till vem du ska vända dig för att översätta information till eller från vårdnadshavare för romska elever? (n=286)

Rektorer om brobyggare

Det finns romska brobyggare både i pilot- och utvecklingskommuner och i en del andra kommuner.³⁴ Det är vanligare med romska brobyggare i de kommuner som fått statsbidrag för att utveckla sitt arbete för romsk inkludering än i övriga kommuner i landet. Här ska poängteras att det inte är alla pilot- och utvecklingskommuner som valt att arbeta med brobyggare. Det syns också i svaren på frågan om skolan haft kontakt med brobyggare. Generellt så är det en minoritet av rektorerna som svarat att deras skola haft kontakt med en brobyggare. Drygt fyra av fem rektorer i pilot- och utvecklingskommuner svarade att de inte haft kontakt med en brobyggare.

Diagram 15. Har skolan kontakt med en eller flera brobyggare inom kommunen? (n=287)

³⁴ Brobyggare finns enligt Länsstyrelsen i Stockholms län i: Borås, Eskilstuna Gävle, Göteborg, Haninge, Helsingborg, Linköping, Luleå, Malmö, Stockholm, Sundsvall, Upplands Väsby, Uppsala, Västerås och Örebro

Intervjuade rektorer om dialog och samverkan med romska elever och deras vårdnadshavare

Vi har i de fem rektorsintervjuerna frågat rektorerna om deras upplevelse av kommunikationen med romska elever och deras vårdnadshavare. De intervjuade rektorerna kan inte se att deras kommunikation med romska elever och deras vårdnadshavare systematiskt skiljer sig från dialogen med andra elever och deras vårdnadshavare. Vidare berättar rektorerna att de upplever att kommunikationen med romska föräldrar kan påverkas av föräldrarnas egna negativa upplevelser av skolan. Intervjuade rektorer berättar att de ser ett skifte hos romska familjer och att utbildning blir mer och mer viktigt för romska elever och föräldrar men att romska elever i många fall saknar förebilder som studerat.

Intervjuade rektorer om dialog och kommunikation

Rektorerna lyfter att kommunikationen med romska elevers vårdnadshavare kan fungera både bra och mindre bra precis som med alla vårdnadshavare. Föräldrar/vårdnadshavare som tycker att skola och utbildning är viktigt är mer engagerade och lättare att få kontakt med än de som tycker det är mindre viktigt enligt rektorerna.

Rektorer berättar att de på skolan försöker möta alla föräldrar/vårdnadshavare på det sätt som fungerar för dem. Arbetet med bemötande gäller alltså alla föräldrar/vårdnadshavare och är inte specifikt för romska elevers föräldrar/vårdnadshavare även om de så klart också gynnas av det. Vilken typ av kommunikation som fungerar bäst med romska föräldrar varierar, det finns de som läser mail och brev så väl som de som föredrar muntlig kommunikation.

En rektor berättar att på hans skola försöker de, när det är möjligt, ge alla barn i en familj samma mentor om familjen har etablerat en bra kontakt med mentorn. Rektorer tar upp i intervjuerna att de tror att romska vårdnadshavares egna erfarenheter av skolan och historiska erfarenheter av myndigheter kan påverka deras relation till skolan.

Vi har vårdnadshavare som är väldigt aktiva och kontaktar skolan och ställer frågor och vill ha hjälp och som alltid är kontaktbara för oss, samarbetsvilliga. Vi har också vårdnadshavare som, bär fortfarande på det här, vad ska jag kalla det för, övergreppen som skedde mot romer i Sverige fram till åtminstone 1975. Den äldre generationen vill ha så lite att göra med svenska myndigheter som möjligt och är fortfarande lite grann rädd för att komma till möte med skolledningen exempelvis. Eller om vi behöver göra en orosanmälan till socialtjänsten så är det ett väldigt rött skynke. Man är fortfarande på sin vakt mot myndigheter i en del familjer.

Rektor

Rektorer berättar att relationen till romska föräldrar/vårdnadshavare kan bli ansträngd om socialtjänsten involveras till exempel för att skolan gör en

orosanmälan.³⁵ Här ska poängteras att inga av de intervjuade rektorerna har sagt att de gör många orosanmälningar för romska barn utan att det handlar om enstaka fall. En rektor berättar att skolan försöker underlätta kontakten mellan romska familjer och socialtjänsten genom att låta dem träffas i skolans lokaler istället för på socialtjänstens kontor. Erfarenheten är att det uppfattas mindre hotande att träffas på skolan än i socialtjänstens lokaler. En rektor berättar att skolan har socialpedagoger anställda som arbetar med elevärenden, både med elever och vårdnadshavare.

I intervjuerna uppger ingen av de intervjuade rektorerna att romska elever mobbas eller kränks systematiskt på grund av att de är romer på deras skolor. En rektor berättar att romska vårdnadshavare kan möta fördomar från andra föräldrar och vårdnadshavare innan de lärt känna henne.

Hon har ju sin romska klänning, kjolen, som det kallas, och hon säger att hon upplever att det är lite som en barriär. Folk måste lära känna henne först innan det släpper det här att hon har en annan klädstil, sa hon till mig. Men att sen när det släpper så ser de henne och inte hennes kläder.

Rektor

Rektorer om romska vårdnadshavares syn på utbildning

Rektorerna berättar att det hos romska föräldrar/vårdnadshavare liksom hos icke-romska föräldrar/vårdnadshavare varierar hur utbildning värderas. Det finns föräldrar som värderar utbildning för sina barn högt och de som värderar det mindre högt. Rektorer berättar att det finns romska föräldrar som värderar sina barns utbildning högt då föräldern själv inte hade samma möjligheter att utbilda sig som romska barn har idag. Rektorer berättar också att de mött familjer där utbildning inte setts som så viktigt då elevernas framtid redan är utstakad. Rektorer berättar att de uppfattar att särskilt romska flickors utbildning kan nedprioriteras från föräldrarnas sida. En rektor säger så här:

Ibland kan man ju få indikationer på att flickornas utbildning inte är lika viktig. Därför att när de har gått ut 9:an så syns det ofta kanske att man redan har bestämt i familjen, vad som ska hända med flickan till exempel.

Rektor

Rektorer som arbetat i skolan under en längre tid berättar att de ser en förändring bland romer i inställningen till utbildningen och att utbildningen värderas högre idag än tidigare. En rektor berättar att hen ser att romska elever och unga vuxna både vill utbilda sig och bevara och utveckla sin romska kultur:

Jag har sett att de är mer positiva nu. De ser att samhället kräver det. Så även om de själva inte har någon utbildning märker de att det är bra att ha något med sig.

Rektor

³⁵ Rektor och övriga som arbetar i skolan är skyldiga enligt lag att göra en orosanmälan om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa (14 kap. 1 § SoL).

Rektorer reflekterar också som nämnt ovan kring att de ser ett skifte bland romer och att fler romer utbildar sig både genom att slutföra gymnasiet och genom studier på högskola. Rektorer berättar också om vilka utmaningar det kan föra med sig då en ökad utbildningsnivå hos unga kan få dem att utmana åldershierarkier som kan förekomma.

Rektorer om romska elever och deras identitet

De intervjuade rektorerna betonar alla att de har en positiv bild av romska elever och vårdnadshavare. Rektorer berättar med stor glädje och värme om sina positiva minnen av romska elever som de mött under sitt yrkesliv.

Rektorer berättar att de upplevt att romska elever i större utsträckning än andra elever håller ihop och undviker att blanda sig med andra elever i skolan. Det finns också rektorer som inte har uppfattningen att romska elever föredrar att umgås med andra romer.

Rektorer vi intervjuat berättar att deras bild är att alla elever inte är öppna med sin romska identitet på skolan. Rektorer berättar också att de försöker uppmuntra elever att våga vara öppna med vem de är. En intervjuad rektor berättar att hans upplevelse är att familjens inställning till att de är romer ofta är densamma som elevens inställning:

Det ligger nog ofta i familjen huruvida man döljer eller inte, så att säga, att man är rom.

Rektor

En anledning till att elever inte vill vara öppna med sin romska identitet är oviljan att sammankopplas med de EU-migranter som tigger på gator och torg i Sverige enligt intervjuade rektorer. En rektor berättar att de romska eleverna på hans skola har börjat kalla sig själva för "zigenare" för att inte riskera att kopplas ihop med EU-migranter. Rektor berättar att hen uppfattar att eleverna som kallar sig "zigenare" är medvetna om att det är ett skällsord.

Nej, men det jag har fått höra från ett par romer själva är just det här att en anledning är att man inte vill alltså över huvud taget ens nämnas i samma mening som de som tigger på våra gator. Därför kanske man vill säga att man är svensk och då vill man inte läsa modersmål över huvud taget, eller så kallar man sig för "zigenare" i stället för att särskilja sig från de tiggare som finns på gatorna. De två förklaringarna har jag fått.

Rektor

Intervjuade rektorer lyfter att en utmaning för romska elever är att de inte har romska förebilder som studerat. En rektor lyfter att hen har en romsk elevassistent på sin skola som är öppen med sin identitet och som är en, som rektorn själv beskriver det, "extremt god förebild" för skolans romska elever. En rektor lyfter att de på skolan försöker motivera högpresterande elever att vara öppna med att de är romer så att de kan vara förebilder för yngre elever. En rektor berättar att hen tror att avsaknaden av förebilder kan påverka romska elevers inställning till utbildning negativt:

De har ingen förebild bland vuxna för skolgång, så det är klart att det är svårare för dem att tycka att det är viktigt.

Rektor

Romska röster om dialog och samverkan med skolan

I intervjuerna med romer har vi frågat om hur de upplever dialogen med sin eller sina barns skola. Både elever och föräldrar är tydliga med att utbildning är viktigt. De intervjuade romerna har både bra och mindre bra erfarenheter av kontakten med skolpersonal. Det förekommer att romska elever och föräldrar möts av fördomar från skolpersonal. Romska föräldrar berättar att deras egna erfarenheter av skolan påverkar kommunikationen med barnens skola.

Syn på utbildning och skolan

Romska elever berättar att de tycker utbildning är viktigt för framtiden och för att kunna få jobb. Elever berättar att deras föräldrar pratar med dem om skolan och uppmuntrar dem att de ska studera och anstränga sig i skolan. En elev berättar att hen tycker skolan är viktigt för att få en framtid, hen säger så här:

Ja, det är viktigt, det är viktigt för att det är ens framtid, och för att jag vill ha en framtid.

Elev

Tidigare elever berättar att de precis som nuvarande elever ser att utbildning är viktigt för att kunna få jobb och skapa sitt egna liv. Två av de intervjuade tidigare eleverna läser eller har läst på högskola. En av dem beskriver sin skolgång så här:

Jag har väldigt tidigt försökt lägga mycket fokus på skolan. För att inte få problem senare. Jag vill ha ett bra jobb och en stabil framtid. Utbildning är liksom den enda vägen till det, tror jag.

Tidigare elev

En tidigare elev berättar att hen fick bra stöd av sina föräldrar när hen studerade. Hen menar att det kan vara särskilt viktigt för romer att ta sina studier på allvar för att motbevisa de fördomar som kan finns mot romer.

Vikten av att ha utbildning, att ha kunskap. De försöker att pusha barnen, hur viktigt det är. Kanske då särskilt för vår grupp, eftersom vi redan har så mycket förutfattade meningar om oss.

Tidigare elev

En av de tidigare eleverna berättar att hen hade svårt att hitta studiemotivationen trots att föräldrarna försökte motivera då hen saknade romska förebilder som studerat:

Min mamma pratade med mig och försökte men det var inte så mycket. Och min pappa försökte också. Det var inte heller någonting. Det har kanske med att göra att jag saknade förebilder när jag var yngre. Det kan ha med det att göra. Eftersom vi inte riktigt hade det i vår kultur att plugga. Och det kanske var det som jag saknade då.

Tidigare elev

Alla de intervjuade föräldrarna är överens om att utbildning är viktigt för deras barn och att de vill att deras barn ska studera. En förälder uttrycker det så här:

Utbildning är ju nyckeln till framtiden. Det är nyckeln som man liksom kan använda för att komma in i många rum som man bör kunna komma in i genom livet liksom. Arbetsliv. Kunskapsmässigt. Man kan vara en del av mycket om man har kunskap.

Förälder

Föräldrar lyfter också att de själva inte hade samma möjlighet till utbildning som deras barn har. De kan bara ha läst grundskolan och berättar hur de nu i vuxen ålder med familj väljer att börja studera. De berättar att de ofta pratar om vikten av utbildning med sina barn:

Vi pratar mycket om skolan hemma och att det är jätteviktigt för att jag själv inte gick i skolan som jag skulle.

Förälder

Föräldrar lyfter också att det kan vara svårt att motivera sina barn till studier då de själva inte har lång utbildning. Barnen kan då ifrågasätta varför måste de studera när föräldrarna inte gjort det.

Relationer och bemötanden mellan elever och skolpersonal

Elever och tidigare elever har olika erfarenheter av skolpersonalens bemötande. Bemötandet kan variera inom samma skola beroende på person. En elev berättar att hen generellt har en god relation med sina lärare och att det finns vissa lärare som hen har större förtroende för.

Andra elever och tidigare elever berättar att de upplever att de kunde haft en bättre relation både med skolans personal och övriga elever. De berättar att de upplevt konflikter med en enskild lärare och mobbning från andra elever på grund av att de är romer och att skolan inte agerat så kraftfullt som de önskat. De berättar att de upplever att deras problem förminskades på grund av att de är romer. En tidigare elev berättar att rektorn inte agerade när hen upplevde att en lärare kränkte hen för att hen är rom.

Jag nämnde olika incidenter till rektorn och ifrågasatte det. Men jag fick inget bra svar från rektorn.

Tidigare elev

Relationer och bemötanden mellan föräldrar och skolpersonal

De intervjuade romska föräldrarna har olika erfarenheter av kontakten med sina barns skola/skolor. Föräldrar berättar att kontakten fungerar bra och andra föräldrar berättar att kontakten fungerar mindre bra. En förälder lyfter att föräldrarnas erfarenheter från sin egen skolgång påverkar kontakten och relationen till sina barns skola.

Majoriteten av romska föräldrar idag har en tråkig egen bild av sin skolgång.

Förälder

Andra föräldrar lyfter att det är viktigt att som romsk förälder markera att de tycker skolan är viktig för barnen. Det påverkar bemötandet från lärarna positivt att markera att skolan är viktig:

Jag pratar med lärarna och visar intresse för mina barn. Då märker lärarna att det här kan vi bygga på. Jag ställer också krav på läraren att jag också måste bli informerad om vad som pågår.

Förälder

Föräldrar berättar att när de möter fördomar mot romer påverkar det deras förtroende för skolan. En förälder berättar att hen upplevt att finska romer får ett annat bemötande av personalen än andra romer, kanske för att det enligt föräldern syns på de finska romerna att de är romer.

Föräldrar berättar också om goda relationer med skolans personal där de alltid känt sig välkomna och mottagits väl. En förälder berättar att rektorn nästan alltid tog sig tid att prata om hen kom till skolan:

Där har jag blivit bra bemött faktiskt, de har lyssnat. På den gamla skolan har jag haft mycket möten med rektor och så, det kvittade egentligen när jag kom dit om hon inte satt i ett jätteviktigt möte, så hade vi möte och hon försökte ordna till det bästa.

Förälder

Föräldrar berättar att de vill att skolan ska ta kontakt med dem direkt när det hänt något med deras barn eller om barnet inte gjort sin läxa. Föräldrar vill ha återkoppling och få möjlighet att hjälpa sitt barn om det är något som inte fungerar i skolan. En förälder berättar att hen inte upplevde att barnens tidigare skola återkopplade när barnen hade problem i ett ämne eller inte hade gjort läxan men att barnets nya skola är snabba på att återkoppla till föräldrarna.

Om brobyggare som relationsbyggare

De intervjuade romerna har varierande kunskap och erfarenhet av funktionen brobyggare.

Eleverna som går i skolan idag har inte berättat så mycket om brobyggare i intervjuerna. Två elever lyfter i intervjun att brobyggaren fungerat som ett stöd för dem i skolan och att brobyggaren hjälpt dem fokusera på skolan. En elev berättar hur brobyggaren stöttade en kompis när hen blev kränkt i skolan:

Han gjorde henne lugn så att hon skulle vilja gå till skolan. Han sa att vi är lika mycket värda som dem, han pratade med henne lite varje dag för att förklara att allt kommer lösa sig till slut. Sen pratade han med dem. Hela tiden så handlar det om att prata och våga.

Elev

Tidigare elever berättar att de tror att brobyggare som funktion kan bidra till att förbättra kommunikationen mellan romska föräldrar och skolan. En av de tidigare eleverna tycker det är viktigt att brobyggarens roll är tydlig och att romer i kommunen vet vad brobyggaren kan hjälpa dem med.

De intervjuade föräldrarna är positiva till brobyggare som funktion men menar att det kan vara en uppstartsperiod innan brobyggarna känner sig trygga i sin roll. Föräldrar lyfter också att det är viktigt att det är rätt typ av person som blir brobyggare, att personen verkligen vill verka för att göra situationen bättre för romer i kommunen. Föräldrar vi intervjuat menar att det är positivt med en person som förstår både romers och kommunens sätt att se på olika saker och som kan bidra till att hitta lösningar.

De kommer att växa in i den här rollen. Men jag tror att det absolut behövs. En som förstår båda sidor och hittar den här lösningen.

Förälder

Föräldrar berättar att de hoppas att brobyggare ska hjälpa dem med vilka rättigheter de har som romer och som föräldrar i kontakten med skolan. En förälder som varit i kontakt med en brobyggare beskriver att personen bland annat informerat om rättigheter och möjliga tillvägagångssätt. Alla kommuner använder inte sina brobyggare till att bygga broar mellan romer och kommunen. En förälder berättar att i hans kommun är brobyggarna en extra vuxen i skolan och inte specifikt en brobyggare mellan romer och skolan.

Romska röster om den romska identiteten

I intervjuerna med romer har ett tema ständigt återkommit och det är den romska identiteten. I detta kapitel redovisar vi tankar kring att vara öppen med respektive att dölja sin romska identitet från de romer vi intervjuat. Skolverket ser därför romsk identitet som ett viktigt område att följa i det fortsatta arbetet med strategin.

Sammanfattning

- De romer vi intervjuat berättar att de alltid måste förhålla sig till sin identitet som romer. De måste överväga om de ska vara öppna med att de är romer eller om de ska dölja det för att inte möta fördomar och diskriminering.
- De yngre romerna vi intervjuat berättar att de vill vara öppna med sin identitet för att de är stolta över att de är romer.
- De äldre romerna vi intervjuat har fler upplevelser av negativt bemötande just för att de är romer och har därför inte alltid samma öppna förhållningssätt som yngre till sin romska identitet.

De som är öppna och stolta över sin identitet

Elever som är öppna med sin romska identitet

I intervjuerna med romska elever framträder en bild av att unga romer idag kan vara öppna med och är stolta över sin romska identitet. Elever beskriver att de är öppna med sin romska identitet just för att de är stolta över att vara romer.

Jag är öppen. För jag är stolt. Jag bryr mig inte så mycket om vad folk tycker och tänker om mig, för jag är den jag är.

Elev

En elev lyfter att det är konstigt att dölja sin identitet bara för att en är rom då andra elever kan vara öppna med var de kommer ifrån:

Jag tänkte om de kan berätta att de kommer från Syrien och alla andra länder, varför kan jag inte berätta. Jag är också en vanlig människa. Om de kan, så kan jag också.

Elev

Tidigare elever som är öppna med sin romska identitet

En av de tidigare eleverna vi intervjuat beskriver att hen inte aktivt döljer sin romska identitet men att hen väljer vem hen vill berätta för. En av de tidigare eleverna beskriver att hen valde att dölja sin identitet under skoltiden då hen upplevde att det bland andra elever fanns fördomar mot romer. Idag är personen öppen med sin romska identitet.

En av de tidigare eleverna beskriver att hen är öppen med att hen är rom för att vara en förebild för sina syskon:

...Jag är en förebild för min lillasyster och mina två andra systrar om jag säger att jag är rom, på mitt jobb eller i skolan, liksom. Och då vågar de säga att de är romer i dag. Så det är en av anledningarna till varför det är viktigt. Man ska vara stolt över var man kommer ifrån. Så jag har ju ändrat på bilden, eftersom vi är mer uppväxta med att våra föräldrar gömde det också. Men nu har ju jag ändrat på bilden för min generation.

Tidigare elev

Föräldrar om att vara öppna med sin romska identitet

I intervjuerna pratar föräldrar både om att de själva är eller inte är öppna med sin identitet som romer och om deras barn är öppna med att de är romer eller inte. En förälder säger så här:

De är mycket mer öppna än när jag var yngre.

Förälder

En av de romska föräldrarna vi intervjuat beskriver att hen idag är öppen med sin identitet som rom men att hen dölde det som barn:

Men från det att jag blev vuxen och började min kamp att motbevisa att jag är inte mindre värd och att jag inte kan mindre bara för att jag är rom.

Förälder

Hen fortsätter att beskriva att hen inte vill dölja sin identitet då hen är stolt över att vara rom:

Jag vill verkligen inte dölja min romska identitet för det är något som jag är född med och kommer att dö med. Det är ingenting som någon ska kunna ta ifrån mig. Jag är stolt över det. Det ska inte vara något hinder. Det är inget hinder för mig, varför skulle det vara ett hinder för någon annan.

Förälder

En annan förälder berättar att hen aldrig har dolt att hen är rom. Hen menar att det inte alltid är enkelt att vara öppen med sin romska identitet samtidigt som hen vill att hens barn ska vara trygga i sin identitet som romer.

En förälder beskriver att hen upplever att det inte finns lika mycket fördomar och hat mot romer idag och därför kan hens barn vara öppna med sin romska identitet:

Det har de fått veta sedan föddes för att de ska veta vem de är. För nu är det inte lika mycket hat och bråk och sänt som det var när jag var liten. Nu blir det lättare att gå ut med det och folk har lite mer förståelse än för 40–50 år sedan.

Förälder

En förälder beskriver att det inte alltid är lätt att vara öppen med sin romska identitet direkt när en träffar en ny person. När hen sen väljer att berätta att hen är

rom kan hen mötas av fördomar om till exempel att alla romer är som EU-migranterna som tigger utanför butiker.

Att inte vara öppen med sin romska identitet

Elever och tidigare elever om att inte vara öppen med sin romska identitet

En elev beskriver att hen har kompisar som inte är öppna med att de är romer då de känner sig otrygga och är rädda för att möta fördomar.

Några som jag känner skäms för att säga det. De känner inte liksom att de kan gå runt och säga att de är romer. De känner sig otrygga, för man vet aldrig vad folk tänker om en.

Elev

En tidigare elev berättar att hen svarade på frågan om var hen kommer ifrån med att säga sitt hemland istället för att berätta att hen är rom.

En av de tidigare eleverna berättar att det finns en inlärd rädsla att säga att en är rom som har sin grund i hur romer i tidigare generationer har behandlats av samhället. En tidigare elev berättar att valet att dölja sin identitet kommer utifrån, från föräldrar men också från andra som till exempel hens tidigare jobbcoach:

Det kan ha med uppfostran att göra. Att föräldrarna har sagt. "Säg inte." När jag sökte jobb. Då sa min jobbcoach: "När de frågar var du kommer ifrån. Säg inte att du är rom. Säg något annat. Säg att du är från Pakistan."

Tidigare elev

En av de tidigare eleverna berättar att hen i skolan aktivt valde att inte vara öppen med sin identitet då hen mötte många fördomar mot de finska romerna. En annan tidigare elev berättar att det är djupt rotat att inte berätta att en är rom, det är en för stor risk. Personen vågar idag vara mer öppen med att hen är rom då hen ser att det sker förändringar i samhället och med ökad tolerans kommer också ökad öppenhet.

Föräldrar om att inte vara öppen med sin romska identitet

De föräldrar vi intervjuat berättar om många fall när de mött fördomar och hur de döljer sin identitet som romer för att passa in i samhället. Föräldrar berättar att de döljer att de är romer på arbetsmarknaden.

En förälder berättar att hen var öppen med sin romska identitet i skolan men att hen valt att inte vara det på arbetsmarknaden:

I skolan har jag varit det, men inte på arbetsplatser, det har jag inte varit. Det har jag inte vågat.

Förälder

Föräldrar berättar också att de inte berättar att de är romer för att inte behöva förklara vad det innebär eller för att inte mötas av fördomar som arbetssökande.

När man söker jobb kan man inte påpeka att jag är rom och så där och så där. Första gången man träffas i början kan man inte säga att jag är rom eller "zigenare". [...] Så fort man säger att jag är "zigenare" eller rom, skulle de gömma sina telefoner. Då blir det fel. Men genom tiden, jag vill att de ska lära känna mig som person, då är det lättare att berätta att jag är rom. De kan inse att alla romer inte är likadana.

Förälder

Föräldrar berättar att en strategi för att dölja sin romska identitet kan vara att istället berätta om sin nationalitet när en får frågan om var en är ifrån. En förälder berättar:

Många romer gör ju det. Det är framför allt de romer som kallar sig för nyanlända romer, som ofta kommer från Balkan och så där. De har två annorlunda modersmål: de pratar ju ofta bosniska eller serbiska. De brukar ofta presentera sig som bosnier. Det fungerar ju.

Förälder

Hen fortsätter och berättar att det inte är en möjlighet för svenska romer att berätta att de har en annan nationalitet. De svenska romerna kan därför behöva ljuga mer för att dölja sin romska identitet.

De svenska romerna har ju bara det romska språket och sedan har de svenska. Då blir det lite svårare och då får man lägga in en tyngre lögn genom att säga att man är adopterad eller något. Så som jag gjorde några gånger när jag var yngre. Då ljög jag ibland och sa att jag var från Italien. Jag var från Italien, fast jag kan inte italienska för jag är adopterad. Det blev jobbiga lögner. Det var inte så lätt. [...] Jag tycker ju inte att någon ska göra det men jag vet att det är många som gör det både i skolan, men framför allt i arbetslivet när de blir vuxna.

Förälder

Slutsatser

Här presenteras Skolverkets slutsatser uppdelat i två delar, slutsatser för varje indikator och avslutningsvis övergripande iakttagelser. De övergripande iakttagelserna är generella och täcker in flera indikatorer eller går utöver indikatorerna.

De fem indikatorerna som rapporten har utgått från är:

- Kunskap om styrdokumentens krav (språklagen, skollagen m.m.) på att erbjuda undervisning i nationella minoritetsspråk.
- Undervisning om den romska minoritetens kultur, språk och historia, i enlighet med läroplanerna.
- Antal elever som deltar i modersmålsundervisning eller studiehandledning i någon av de romska varieteterna.
- Insatser för att romska elever ska ges likvärdiga förutsättningar att uppnå de nationella målen och utveckla sina kunskaper, färdigheter och kompetenser så långt som möjligt.
- Dialog och samverkan med romska föräldrar, elever och barn.

De övergripande resultaten från Skolverkets tidigare nulägesbeskrivning var att förskolor och skolor inte tar sitt särskilda ansvar för att främja de nationella minoritetsspråken eller stödjer barns och elevers utveckling av flera kulturella identiteter. Skolorna ansågs inte heller leva upp till de krav om undervisning om romer som nationell minoritet som finns i läroplanen (Lgr11). Denna nulägesbeskrivning ger en mer positiv bild på flera områden, men samtidigt ska direkta jämförelser mellan dessa två nulägesbeskrivningar göras med försiktighet, då utformningen av studierna skiljer sig åt.

Kunskap om styrdokumentens krav (språklagen, skollagen m.m.) på att erbjuda undervisning i nationella minoritetsspråk

Enligt studien känner många rektorer till att romer har en förstärkt rättighet att läsa romani chib som modersmål, men få rektorer känner till att romer har rätt att läsa två språk som modersmål om de är födda i utlandet. Få intervjuade romer känner till sina rättigheter och de som känner till sina rättigheter har fått kunskapen om dem från sitt personliga nätverk, till exempel vänner, släktingar och kollegor. Vi kan se att det personliga nätverket har en stor betydelse för informationsspridning om romers rättigheter. Det är sårbart då det för individen kan få konsekvenser av vilka kontakter hen har.

En ytterligare utmaning för att romer ska kunna ta del av sina rättigheter till modersmålsundervisning är att de då måste vara öppna med sin romska identitet.

Utifrån studien ser vi att det finns ett behov av kunskapshöjande insatser för skolor och huvudmän, både om deras skyldigheter enligt styrdokumentet men också om romsk historia och levnadsvillkor. Den bilden förstärks av att vissa rektorer svarade att de inte kunde delta i enkätstudien då de saknade romska

elever. Detta behov tillgodoses nu inom det tidsbegränsade uppdraget *Insatser för att öka kunskapen i skolan om den nationella minoriteten romer*³⁶. Skolverket ser ett behov av kontinuitet i arbetet med informationsinsatser vilket kan göras inom Skolverkets instruktionsenliga arbete.

Undervisning om den romska minoritetens kultur, språk och historia, i enlighet med läroplanerna

Studien talar för att det finns en skillnad mellan rektorernas svar om undervisning om den romska minoriteten och romska elever och föräldrars uppfattning av att den sker. Rektorerna uppger att skolorna undervisar om romsk kultur, språk, religion och historia. Romska elever och föräldrar säger i intervjuerna att de inte fått undervisning eller att den varit bristfällig.

Rektor har ansvaret för att säkerställa att lärare på skolan följer läroplanen i sin undervisning. Ökade kunskaper om den romska minoriteten antas bidra till att minska fördomar mot romer och motverka antiziganism. När lärare undervisar om romsk kultur, språk och historia underlättar det för romska elever att vara öppna med sin romska identitet då skolan tar över ansvaret att informera om vad det innebär att vara rom.

Antal elever som deltar i modersmålsundervisning eller studiehandledning i någon av de romska varieteterna

Antalet elever som vill läsa och antalet som läser romani chib som modersmål ökar enligt Skolverkets officiella statistik. Från intervjuer med rektorer och enkäten till rektorer vet vi att det är svårt att rekrytera modersmålslärare i romani chib liksom i många andra språk. Denna bild delas också av pilot- och utvecklingskommunerna. De romer vi intervjuat lyfter fördelarna med att läsa romani chib som modersmål både ur ett kunskapsperspektiv men också då det stärker eleverna i sin romska identitet.

En utmaning för skolor och huvudmän är hur de ska bemöta en ökande efterfrågan på modersmål i och studiehandledning på romani chib. Att ordna en modersmålsundervisning av hög kvalitet kan bidra till att stärka eleverna i sin romska identitet och ge eleverna kunskap om romers kultur och historia. En möjlig lösning kan vara att nyttja möjligheten till fjärrundervisning för att eleverna ska undervisas av en behörig lärare. Skolverket föreslår i en redovisning³⁷ att obligatoriska inslag om fjärrundervisning bör ingå i uppdragsutbildningar av modersmålslärare i nationella minoritetsspråk.

³⁶ Kulturdepartementet, Ku2016/01673/DISK.

³⁷ Redovisning av uppdrag om förslag på en framtida utbildningsåtgärd för lärare i nationella minoritetsspråk. Dnr. 2014:914

Insatser för att romska elever ska ges likvärdiga förutsättningar att uppnå de nationella målen och utveckla sina kunskaper, färdigheter och kompetenser så långt som möjligt

Enligt enkäten har få skolor genomfört åtgärder/satsningar för att öka andelen romska elever som slutför grundskolan med godkända betyg. De romer vi intervjuat berättar om att de möter fördomar, kränkningar och negativ särbehandling i skolan. De rektorer vi intervjuat berättar att deras skolor arbetar aktivt med värdegrund och bemötande. För att romska elever ska ha likvärdiga förutsättningar att uppnå de nationella målen och utveckla sina kunskaper, färdigheter och kompetenser så långt som möjligt måste skolorna arbeta aktivt med värdegrund och bemötande. Ingen elev, rom som icke-rom ska behöva möta fördomar, kränkningar och negativ särbehandling i skolan.

I intervjuerna lyfter romska elever att de saknar romska förebilder både bland skolpersonal och i arbetslivet. Även romska föräldrar berättar att romska unga idag kan sakna förebilder som studerar och arbetar. Avsaknaden av förebilder kan ha en begränsande effekt på romska elevers syn på sin framtid.

En annan aspekt av likvärdiga förutsättningar är att både romska flickor och pojkar ska ges samma möjligheter att utbilda sig. I intervjuerna med rektorer berättar de att det finns familjer som inte värderar utbildning för framförallt sina döttrar. De intervjuade romerna har inte gett en bild av att utbildningen värderas olika för döttrar och söner. Vi har inget stöd för att den ena bilden skulle vara mer sann än den andra men vi ser inte heller någon konflikt i att båda dessa bilder kan samexistera. Som vi tidigare nämnt är romer en heterogen grupp. Mot bakgrund av de begränsningar (se resonemang i metodbilagan) som finns i vår studie kan vi bara i begränsad utsträckning uttala oss om eventuella skillnader i jämställdheten bland romska flickor och pojkar, kvinnor och män.

Indikatorn *Insatser för att romska elever ska ges likvärdiga förutsättningar...* signalerar att det kan finnas behov av riktade insatser mot romska elever för att de är romer och inte kopplat till specifika behov. Vi har inte funnit att romska elevers övergripande behov och förutsättningar skiljer sig från andra elevgrupper utan snarare är en funktion av andra faktorer som till exempel socioekonomi och föräldrarnas utbildningsnivå. Det är viktigt att komma ihåg att den romska gruppen är en heterogen grupp. Som vi skrev ovan är det viktigt för alla elever, romer som icke-romer, att skolor har ett fungerande värdegrundsarbete. Skolverket genomför idag flera satsningar som syftar till att minska ojämlikheten i skolan. Dessa insatser utgår från behov i elevgruppen som helhet. Skolverket menar därför att romska elevers eventuella behov av stöd i stor utsträckning kan tillgodoses inom ramen för myndighetens pågående arbete.

Dialog och samverkan med romska föräldrar, elever och barn

Det finns inte bara en form för hur dialog och samverkan mellan elever, hem och skola ska fungera. Här är ett tydligt resultat att hur dialogen fungerar beror på familjens inställning till och erfarenhet av utbildning men också på skolans

bemötande. Vi har träffat romer som tycker dialogen fungerar bra och andra romer som tycker att den kan förbättras. Skolor och huvudmän bör därför ta ansvar för att goda förutsättningar för dialog finns, till exempel tillgodose tillgång till tolk eller andra behov.

Intervjuade rektorer och intervjuade romska föräldrar uppger att dialogen mellan skola och hem kan påverkas av föräldrarnas egna erfarenheter av skolan och andra myndigheter. Föräldrarnas inställning till skolan påverkar också elevernas inställning till utbildning. Här har skolan ett kompensatoriskt uppdrag att stötta föräldrar och elever och bidra till att bryta den negativa relationen som kan finnas mellan romer och myndigheter.

Övergripande iakttagelser

Rektorernas svar på frågor om romers rättigheter och styrdokumentens krav tyder inte på några stora skillnader mellan de kommuner som fått statsbidrag för arbetet med romsk inkludering och de som inte fått statsbidrag. Däremot finns vissa skillnader vad gäller kompetensutvecklingsinsatser.

Studien synliggör att den romska gruppen är heterogen både gällande behov och förutsättningar. Det finns många olika behov inom den romska gruppen och det ställer krav på olika arbetssätt för att nå strategins mål.

Utifrån vårt intervjumaterial med romer och rektorer är det tydligt att romer idag fortfarande upplever att de måste förhålla sig till sin identitet som rom. Om de är öppna med att de är romer måste de förhålla sig till vilka vinster och risker det kan medföra. Studien talar för att unga romer både vill och kan vara mer öppna med sin identitet som rom än äldre romer. Intervjuade föräldrar berättar att deras barn inte möter lika många fördomar som de mötte som unga för att de är romer. Skolverket ser därför romsk identitet som ett viktigt område att följa i det fortsatta arbetet med strategin.

I intervjuer med rektorer och romer framkommer att föräldrarnas inställning och förhållningsätt till både utbildning och den romska identiteten har stor påverkan på barnen. Här ser vi en kommande utmaning för att strategin ska uppnås om nuvarande elever gör som sina föräldrar och väljer att dölja sin romska identitet i arbetslivet.

I kartläggningen av kommuners arbete med romsk inkludering är det tydligt att kommuner önskar mer stöd och material från Skolverket. Skolverket gör mycket inom det minoritetspolitiska området som syns i genomgången av nuvarande uppdrag. Skolverket har till exempel tagit fram material för modersmålsundervisning på romani chib som finns tillgängligt på Skolverkets hemsida³⁸. I Skolverkets yttrande över betänkandet Nationella minoritetsspråk i skolan – förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering (SOU 2017:91) tillstyrks förslaget att myndigheten ska få ett uppdrag att ta fram ett

³⁸ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/lorande/sprak/minoritetsprak>

förslag till hur läromedelsframställning för det nya ämnet nationellt minoritetsspråk ska kunna organiseras.³⁹

Kommunerna uttrycker bland annat en önskan om ett generellt stöd i arbetet med nationella minoriteter. Det bör hanteras av Länsstyrelsen i Stockholms län eller annan myndighet som har ett övergripande nationellt ansvar för arbete med romsk inkludering och strategin.

³⁹ Skolverket (2018)

Referenser

- Arbetsmarknadsdepartementet, (2013) A2013/2958/Disk. *Uppdrag till Statens skolverk för att förstärka tillgången på lärare i nationella minoritetsspråk.*
- Arbetsmarknadsdepartementet, (2014) A2014/3289/DISK. *Uppdrag att förstärka tillgången på lärare i nationella minoritetsspråk*
- De los Reyes, P. m. fl. (2005). *Olikhetens paradig – intersektionella perspektiv på o(jäm)likhetsskapande.*
- Esaisson, P. m.fl. (2017). *Metodpraktikan.*
- Förordning (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk
- Kommissionen mot Antiziganism (2016) *Antiziganismen i Sverige. Om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och idag.*
- Kulturdepartementet, (2014) A2014/1587/DISK. *Uppdrag till Statens skolverk att vidta kunskapsbärande insatser i skolan om främlingsfientlighet och liknande former av intolerans.*
- Kulturdepartementet, (2016) Ku2016/00995/DISK. *Uppdrag till Statens skolverk och Socialstyrelsen att ta fram och tillgängliggöra en utbildning för brobyggare med romsk språk- och kulturkompetens.*
- Kulturdepartementet, (2016) Ku2016/01673/DISK. *Uppdrag om insatser för att öka kunskapen i skolan om den nationella minoriteten romer.*
- Kulturdepartementet. (2017) Ku2017/01295/DISK. *Uppdrag till Länsstyrelsen i Stockholms län att göra en nulägesbeskrivning i kommuner med verksamhet för romsk inkludering.*
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2014) *Nulägesbeskrivning av hinder och möjligheter för romers rätt – utbildning, arbete, bostad, hälsa, social omsorg och trygghet.*
- Nationalencyklopedin, romani.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/romani> (hämtad 2018-03-23).
- Skandinavisk Samhällsanalys (2017) Skolverkets dnr 2016:1158. *Kartläggning av kommuners arbete med romsk inkludering.*
- Skandinavisk Samhällsanalys (2017) Skolverkets dnr 2017:885. *Nulägesbeskrivning av åtta kommuners arbete med romsk inkludering.*
- Skolförordningen (2011:185).
- Skollagen (2010:800).
- Skolverket (2013) *Delredovisning av regeringsuppdrag inom regeringens strategi för romsk inkludering* Dnr: 2012:518.
- Skolverket (2013) *Delredovisning av regeringsuppdrag inom regeringens strategi för romsk inkludering* Dnr: 2012:518.

Skolverket (2018) *PM - Elever och skolenheter i grundskolan läsåret 2017/2018* Dnr: 2018:600 (<https://www.skolverket.se/publikationer?id=3929>)

Skolverket (2018) *Yttrande över betänkandet Nationella minoritets-språk i skolan – förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering* Dnr: 2018:43.

Skr. 2011/12:56. *En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032.*

Socialdepartementet, (2015) S2015/06288/FST. *Uppdrag att vidta kunskapsböjande insatser för barn och unga om sina rättigheter.*

Språklagen (2009:600).

Statskontoret (2016) *Utvärdering av brobyggerverksamheten inom strategin för romsk inkludering*, 2016:3.

SOU 2010:55 *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige.*

Utbildningsdepartementet, (2017) U2016/05591/S, U2017/01929/S
Uppdrag om en översyn av läroplanen för förskolan.